

VIEŠOSIOS POLITIKOS IR VADYBOS INSTITUTAS
PUBLIC POLICY AND MANAGEMENT INSTITUTE

**BPD 2004 – 2006 M. 2.4 PRIEMONĖS
ĮTAKOS VERTINIMO ATASKAITA**

Atlikta Švietimo ir mokslo ministerijos užsakymu.
Projektą finansuoja Lietuvos Respublika. Projektą iš dalies remia Europos Sąjunga.

Turinys

<u>Ivadas</u>	4
1. TINKAMUMAS	6
1.1. Paramos pasiskirstymas pagal remiamas veiklos sritis	6
1.2. Tinkamumas pagal visuomenės grupių poreikius.....	13
1.3. Paramos pasiskirstymas pagal mokymosi tipus.....	16
1.4. Paramos pasiskirstymas pagal kompetencijų tipus	20
1.5. Paramos atitikimas ūkio sektorių poreikiams.....	23
1.6. Indėlis į regioninių skirtumų mažinimą	28
1.7. BPD 2 prioriteto priemonių ir 1.5. priemonės derinys.....	30
2. NAŠUMAS.....	33
3. VEIKSMINGUMAS	39
3.1. BPD 2.4 priemonės rodiklių išraiška skaičiais ir veiksmingumo matavimo problemos	39
3.2. BPD 2.4 priemonės pasiekimų ir rezultatų įvertinimas	41
<u>Išvadų ir rekomendacijų suvestinė</u>	43
Priedai.....	46
1 priedas. Duomenų rinkimas naudojant SFMIS, pagrindiniai duomenų apribojimai ir jų naudojimo prielaidos	46
2 priedas. Duomenų rinkimas naudojant anketinę projektų vadovų apklausą ir projektų inovatyvumo vertinimas.....	50

Mokymasis visą gyvenimą apibrėžiamas kaip visa mokymosi veikla, vykstanti visą gyvenimą, siekiant tobulinti žinias, kompetencijas bei gebėjimus asmeninėje, pilietinėje, socialinėje ir/arba su darbu susijusioje perspektyvoje.¹ VŠĮ Viešosios politikos ir vadybos instituto 2006 m. mokymosi visą gyvenimą esamos būklės analizė, atlikta ruošiant Žmogiškųjų išteklių plėtros programos projektą 2007 – 2013 m., nustatė, kad Lietuvos mokymosi visą gyvenimą lygis yra vienas žemiausių ES, o 2005 m. jis šiek tiek net sumažėjo, tuo tarpu, kai ES-25 šalių vidurkis šiek tiek išaugo.

2004-2006 m. Lietuvos Bendrojo programavimo dokumento (toliau - BPD) 2.4 priemonės „Mokymosi visą gyvenimą sąlygų plėtojimas“ lėšos buvo skirtos švietimo, profesinio ugdymo ir praktinio mokymo, mokslo ir aukštojo išsilavinimo sistemos sukūrimui ir geresnių sąlygų mokytis visą gyvenimą sudarymui. 2.4 priemonei iš viso skirta daugiau nei 210 mln. litų ir svarbu įvertinti, kokią įtaką šios lėšos darys mokymosi visą gyvenimą plėtrai Lietuvoje. BPD investicijos bus visiškai baigtos tik 2008 m., tad šiuo metu galime vertinti tik prielaidas šiai įtakai atsirasti.

Šis darbas tai BPD 2.4 įtakos vertinimo ataskaita, kurią užsakė Švietimo ir mokslo ministerija. Įtakos įvertinimas atliekamas šiuo metu, nes siekiama pasimokyti iš BPD įgyvendinimo patirties planuojant 2007 – 2013 m. laikotarpio veiksmų programų investicijas. Šios ataskaitos **tikslas** yra įvertinti kiek BPD 2004 – 2006 m. 2.4 priemonės veiksmai buvo tinkamai parinkti, kiek našiai ir veiksmingai naudojamos investicijų lėšos. Pagrindiniai vertinimo kriterijai ir vertinimo klausimai pateikiami 1 lentelėje.

Šio įtakos vertinimo tikslas yra išryškinti gerąsias ir blogąsias BPD 2.4 intervencijų pamokas, rizikos veiksnius ir pateikti rekomendacijas 2007-2013 m. Žmogiškųjų išteklių plėtros veiksmų programos projekto tobulinimui. Vienas svarbiausių 2007-2013 m. programos tikslų - padidinti Lietuvos gyventojų galimybes mokytis visą gyvenimą, sudarant sąlygas plėtotis dinamiškai žinių visuomenei.

Vertinant BPD 2.4 priemonės įtaką atsižvelgiama ir į BPD 1.5 priemonės intervencijas, kurios papildo BPD 2.4 priemonės intervencijas investicijomis į švietimo infrastruktūrą.

Įtakos vertinimui atlikti buvo naudojami ES struktūrinių fondų ir ES Sanglaudos fondo informacinės kompiuterizuotos valdymo ir priežiūros sistemos (SFMIS) duomenys, specialiai vertinimui atliktos BPD 2.4 priemonės ir BPD 1.5 priemonės (jos dalies, kuri papildo BPD 2.4 priemonę) projektų vadovų apklausos duomenys, įvairių antrinių informacijos šaltinių duomenys ir vertintojų pastebėjimai. Vertinimui atliktų tyrimų metodika aprašoma šios ataskaitos pirmame priede.

¹ Mokymosi visą gyvenimą užtikrinimo strategija. Patvirtinta švietimo ir mokslo ministro ir socialinės apsaugos ir darbo ministro 2004 m. kovo 26 d. įsakymu Nr. ISAK - 433/A1-83.

1 lentelė. Pagrindiniai vertinimo kriterijai ir vertinimo klausimai

Tinkamumas	Ar 2.4 priemonės įgyvendinimas sudaro prielaidas plėtoti sąlygas mokytis visą gyvenimą?
	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kiek tinkamas paramos pasiskirstymas pagal remiamas veiklos sritis? 2. Kaip paramos pasiskirstymas atitinka visuomenės grupių poreikius? 3. Kiek tinkamas paramos pasiskirstymas pagal mokymosi veiklos tipus? 4. Kiek tinkamas paramos pasiskirstymas pagal kompetencijų tipus? 5. Kaip paramos pasiskirstymas atitinka ūkio sektorių poreikius? 6. Kokia paramos įtaka regioninių skirtumų mažinimui? 7. Ar tinkamas BPD 2.4 priemonės ir 1.5 priemonės derinys?
Našumas	Ar 2.4 priemonės įgyvendinimas sudaro prielaidas našiam jai skirtų investicijų panaudojimui?
	<ol style="list-style-type: none"> 8. Kokie veiksniai (ne)pasireiškė ir riboja priemonės įgyvendinimo našumą – t.y. padidino (ar padidins) paramos gavėjų laiko ar lėšų sąnaudas, siekiant užsibrėžtų tikslų ar rezultatų?
Veiksmingumas	Ar 2.4 priemonės įgyvendinimas sudaro prielaidas veiksmingam jai skirtų investicijų panaudojimui?
	<ol style="list-style-type: none"> 9. Ar 2.4 priemonės rodiklių sistema sudaro prielaidas matuoti investicijų atliekamų pagal šią priemonę veiksmingumą? 10. Ar planuojami 2.4 priemonės rezultatai ir pasiekimai bus pasiekti?

1. TINKAMUMAS

Šioje dalyje nagrinėjame ar 2.4 priemonės veikla, o taip pat šios veiklos derinys kartu su BPD 1.5 priemonės intervencijomis yra tinkamas plėtoti sąlygas mokytis visą gyvenimą. Analizuojami šie tinkamumo aspektai:

- Kiek tinkamas paramos pasiskirstymas pagal remiamas veiklos sritis?
- Kaip paramos pasiskirstymas atitinka visuomenės grupių poreikius?
- Kiek tinkamas paramos pasiskirstymas pagal mokymosi veiklos tipus?
- Kiek tinkamas paramos pasiskirstymas pagal kompetencijų tipus?
- Kaip paramos pasiskirstymas atitinka ūkio sektorių poreikius?
- Kokia paramos įtaka regioninių skirtumų mažinimui?
- Ar tinkamas BPD 2.4 priemonės ir 1.5 priemonės derinys?

Vertinant BPD 2.4 priemonės „Mokymosi visą gyvenimą sąlygų plėtojimas“ paramos prioritetus, buvo atlikta anketinė projektų vadovų apklausa (žr. 2 priedą). Respondentų buvo klausama, ar *remiamos veiklos sritys, reikalavimai pareiškėjams ir projektų atrankos kriterijai* BPD priede ir (arba) Gairėse buvo nustatyti tinkamai. *Remiamas veiklos sritis ir reikalavimus pareiškėjams* 92 proc. apklaustų projektų vadovų įvertino kaip nustatytus tinkamai, likusieji – kaip iš dalies tinkamai. Santykinai palankiai buvo įvertinti ir *projektų atrankos kriterijai* – 89 proc. respondentų teigė, kad jie nustatyti tinkamai, o likusieji – kad iš dalies tinkamai. Galima tikėtis, kad paramą gavusių projektų vadovai yra patenkinti BPD 2.4 priemonės prioritetais, nes jie sudarė sąlygas jiems gauti paramą. Tačiau svarbu pastebėti, kad projektų vadovai išsakė kritinių pastabų, kurias aptariame atskirų paramos tinkamumo aspektų analizėje.

1.1. Paramos pasiskirstymas pagal remiamas veiklos sritis

Kai kurie² apklausti projektų vadovai, *remiamas veiklos sritis* (žr. sąrašą pateikiamą žemiau mėlynai) įvertinę kaip nustatytas tik iš dalies tinkamai, teigia, jog šios sritys glaudžiai tarpusavyje susiję ir neretai sunku priskirti projektą kuriai nors vienai veiklos sričiai.

Galima pastebėti, jog dauguma BPD 2.4 priemonės veiklos sričių yra horizontalios, t.y. pritaikomos daugeliui švietimo lygmenų, tikslinių grupių ir pareiškėjų, kai tuo tarpu pareiškėjai projektą turi skirti konkrečiai tikslinės grupės problemai spręsti konkrečiame švietimo lygmenyje. Pvz., konkrečios problemos sprendimui įgyvendinant projektą gali reikėti patobulinti pedagogų kvalifikaciją, parengti novatoriškas mokymo programas ir išleisti naują mokymo medžiagą. Tuo tarpu šie atskiri aspektai išskirti į atskiras remiamos veiklos sritis, iš kurių būtina pasirinkti tik vieną svarbiausią.

Remiamų veiklos sričių išskyrimas turėtų remtis vieninga logika. Šias sritis geriausia būtų išskirti pagal svarbiausias mokymosi visą

² Žr. 2 priedą „Duomenų rinkimas naudojant anketinę projektų vadovų apklausą“

gyvenimą problemas. Geri tokio išskyrimo pavyzdžiai BPD 2.4 priemonės gairėse pareiškėjams: „mechanizmų, mažinančių „iškritimą“ iš bendrojo švietimo sistemos kūrimas, „antros galimybės“ sąlygų plėtojimas. Šios priemonės turi aiškią nuorodą į švietimo problemas – tokias kaip „iškritimo“ iš bendrojo lavinimo sistemos mažinimas, „antros galimybės“ mokytis sudarymas. Tuo tarpu daugelis kitų BPD 2.4 priemonės remiamų veiklos sričių formuluočių yra orientuotos ne į problemas, o į galimas jų sprendimo priemones (pvz., „mokymo ir studijų medžiagos sukūrimas bei publikavimas“, „Inovatyvių mokymo(si) metodų ir formų diegimas“).

BPD 2.4 priemonės lėšos buvo investuojamos į šias veiklos sritis³:

1. **nacionalinės kvalifikacijų sistemos plėtra;**
2. **žinių ir kompetencijos vertinimo sistemos plėtra;**
3. **kokybės užtikrinimo sistemos plėtra** (vidinės kokybės laidavimo sistemos sukūrimas ir diegimas švietimo institucijose, žinių ir kompetencijos vertinimo sistemos vystymas ir tobulinimas, švietimo institucijų personalo vadybos gebėjimų, įskaitant kokybės valdymą, tobulinimas; praktinio mokymo/studijų programų atnaujinimas ir naujų rengimas, siekiant užtikrinti mokymosi kelių įvairovę, tąsą bei atitikti darbo rinkos poreikiams);
4. **mechanizmų, mažinančių „iškritimą“ iš bendrojo švietimo sistemos kūrimas** (platesnių mokymosi krypties pasirinkimo galimybių modelių sukūrimas ir jų bandymas (pilotavimas); mechanizmų, skatinančių pasilikti jauną žmogų švietimo sistemoje iki jis įgyja profesinę kvalifikaciją, įskaitant patrauklios mokymosi aplinkos formavimą, sukūrimas ir bandymas (pilotavimas));
5. **„antros galimybės“ sąlygų plėtojimas** („iškritusiųjų“ iš nuosekliojo mokymosi sistemos (įskaitant ir darbingo amžiaus suaugusiuosius, neturinčius pagrindinio mokslo baigimo pažymėjimo) gražinimo į švietimo sistemą mechanizmų kūrimas ir diegimas; finansinė parama mokiniams, nelankantiems mokyklos (subsидijos vadovėliams, papildomajam ugdymui, užimtumui vasaros metu), siekiant pagerinti mokinių lankomumą ir jų motyvaciją);
6. **inovatyvių mokymo(si) metodų ir formų diegimas** (naujų mokymo(si) metodų ir formų kūrimas ir diegimas, naujų technologijų praktinis mokymas, nuotolinių studijų sistemos tobulinimas ir plėtra, neformaliojo švietimo paslaugų (padedančių grįžti į nuosekliojo mokymosi sistemą) jaunimui ir suaugusiesiems plėtra formaliojo švietimo institucijose, suaugusiųjų švietimo programų kūrimas, papildomų kompetencijų suaugusiesiems suteikimas);
7. **mokymo ir studijų medžiagos sukūrimas bei publikavimas** (šiuolaikinių mokymo(si) priemonių profesiniam mokymui ir technologiniam ugdymui sukūrimas ir diegimas, mokymo(si) priemonių informacinių technologijų pagrindu sukūrimas ir diegimas, medžiagos praktiniam naujų technologijų mokymui sukūrimas);
8. **mokytojų rengimo sistemos tobulinimas** (pedagoginės mokytojų, profesijos mokytojų ir dėstytojų kompetencijos tobulinimas; mokytojų perkvalifikavimas; andragogų kvalifikacijos tobulinimas; mokytojų, profesijos mokytojų ir dėstytojų dalykinių-technologinių kompetencijų atnaujinimas; kompetencijos dirbti su specialiujų poreikių asmenimis („iškritusiais“ iš nuosekliojo mokymosi sistemos, neįgaliaisiais mokiniais, studentais ir pan.) įgijimas ir tobulinimas);
9. **profesinio orientavimo ir konsultavimo sistemos plėtra** (profesinio orientavimo strategijos įgyvendinimas, profesinis aukštojo mokslo informavimas – karjeros centrų aukštosiose mokyklose veiklos modeliavimas ir įgyvendinimas, profesinis konsultavimas – modernių konsultavimo metodų ir priemonių kūrimas, konsultavimo paslaugų plėtra);
10. **techninė pagalba** (įskaitant tyrimus, studijas) rengiant projektą („iškritimo“ iš nuosekliojo mokymosi sistemos atsiradimo priežasčių tyrimas; prognoziniai „antrosios galimybės“ suteikimo plėtros tyrimai;

³ Išskirta remiantis 2004-2006 m. Bendrojo programavimo dokumento Priedu ir BPD 2.4 priemonės 2005 m. kvietimo Gairėmis pareiškėjams

mokymo(si) priemonių poreikių tyrimai; prognostiniai pedagogų (visose švietimo grandyse) gebėjimų, reikalingų kokybiškai vykdyti savo funkcijas žinių visuomenės kontekste, nustatymo tyrimai; prognostiniai gebėjimų tyrimai – gebėjimų, kurių darbo jėgai reikės ateityje, nustatymas).

Analizuojant BPD 2.4 priemonės paramos pasiskirstymą pagal remiamas veiklos sritis (1 pav.), matome, kad populiariausia buvo „Inovatyvių mokymosi metodų ir formų kūrimo“ veikla - jai teko trečdalis visų paramos lėšų pagal šią priemonę. Išryškėjo tokios pagrindinės pagal šią veiklą pateiktų projektų grupės: nuotolinio švietimo projektai (ŠMM atstovų teigimu, 2005 m. kvietime jų buvo atsisakyta dėl itin prastos kokybės 2004 m. kvietime⁴), neformaliojo švietimo projektai ir novatoriškų programų projektai.

1 pav. Remiamos veiklos sritys

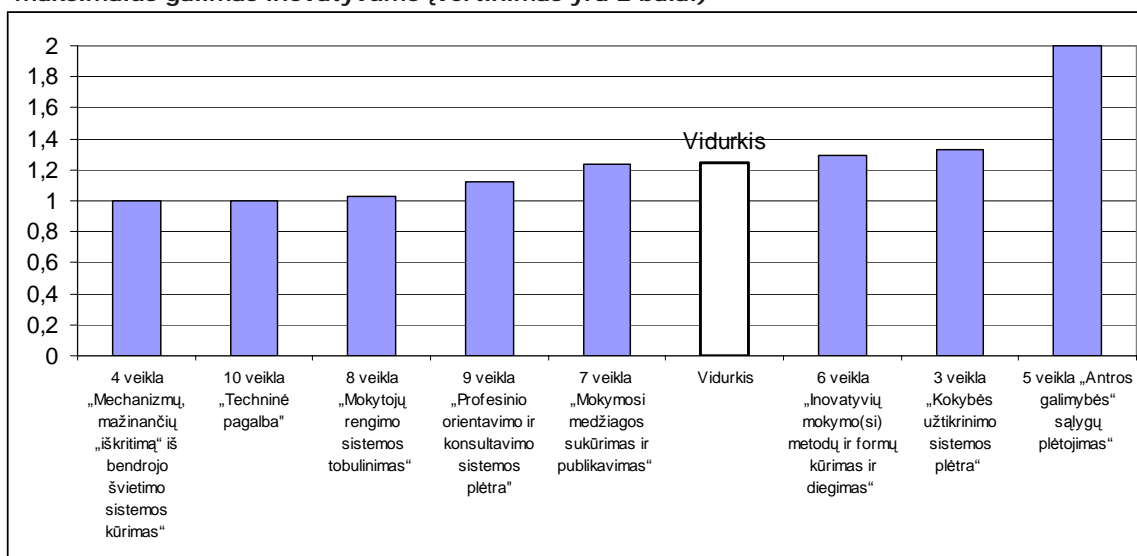
Šaltiniai: Švietimo ir mokslo ministerija, SFMIS

Nors „Inovatyvių mokymosi metodų ir formų kūrimo“ veiklos projektai buvo skirti visoms numatytoms tikslinėms grupėms, tačiau didesnė dalis projektų buvo skirti aukštojo mokslo sistemai t.y. virš 1/3 projektų skirti studentams ir dėstytojams. Tai natūralu, nes apie 40 proc. šios veiklos projektų ir įgyvendino universitetai. Viena vertus, tai rodo, kad kitų švietimo lygmenų įstaigos nebuvo pakankamai aktyvios ar konkurencingos pasiūlyti projektus, kurie padėtų joms įdiegti novatoriškus mokymosi metodus ir formas. Kita vertus, tai rodo, kad universitetų projektai buvo orientuoti beveik išimtinai į jų personalą ir studentus, o universitetų vaidmuo, tenkinant kitų švietimo lygmenų įstaigų naujų novatoriškų mokymo metodų ar žinių perėmimo poreikius, buvo gana nepastebimas.

⁴ Morkūnas A., Europos Sąjungos paramos koordinavimo skyriaus vedėjas; Dapkutė R., Europos Sąjungos paramos koordinavimo skyriaus vyriausioji specialistė, 2006 m. rugpjūtis.

„Inovatyvių mokymosi metodų ir formų kūrimo“ veiklos projektai, palyginus su kitomis BPD 2.4 priemonės finansuojamomis veiklomis, nepasižymi išskirtiniu inovatyvumu. Sprendžiant iš vertinimo lentelėje numatytų vertinimo kriterijų buvo tikimasi, kad kiekvienas projektas turėtų būti inovatyvus savo rezultatais ir/ar metodais. Atlikus 2005 m. teiktų paraiškų vertinimo ataskaitų analizę pagal inovatyvumo kriterijų, nustatyta, kad labiausiai novatoriškais rezultatais arba metodais pasižymi pagal „Kokybės užtikrinimo sistemos plėtros“ bei „Antros galimybės“ sąlygų plėtojimo“ veiklas finansuoti projektai (žr. 2 pav.). Tuo tarpu projektai, priskirti „Inovatyvių mokymosi metodų ir formų kūrimo ir diegimo“ veiklai, pagal inovatyvumą vidutiniškai įvertinti 1,3 balo, kai maksimalus galimas įvertinimas yra 2 balai.

2 pav. Vidutinis projektų įvertinimas pagal inovatyvumo kriterijų (tik 2005 m. projektai, N=118, maksimalus galimas inovatyvumo įvertinimas yra 2 balai)

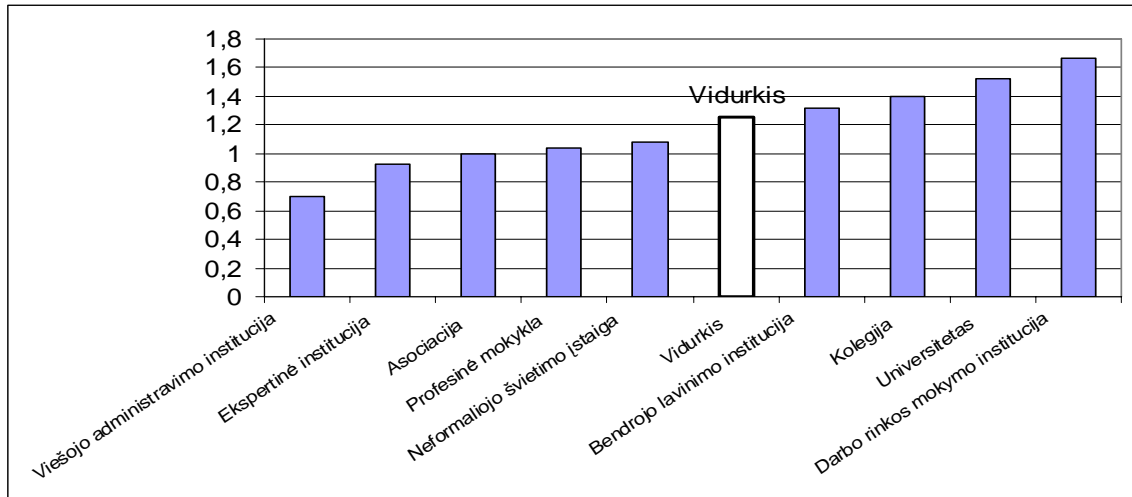

Šaltinis: VŠĮ Viešosios politikos ir vadybos instituto atlikta projektų vertinimo lentelių analizė, 2006 m. lapkritis

Remiantis 2005 m. teiktų paraiškų vertinimo ataskaitų analize pagal inovatyvumo kriterijų, taip pat nustatyta, kad geriausiu novatoriškumo įvertinimu pasižymi darbo rinkos mokymo centrų arba tarnybų bei universitetų teikti projektai (žr. 3 pav.).

Kita vertus, mokymų ar studijų programų sukurtų įgyvendinant „Inovatyvių mokymosi metodų ir formų kūrimo“ veiklą novatoriškumą gali būti labai sudėtinga įvertinti ir užtikrinti programą įgyvendinančioms institucijoms. Šiai rizikai valdyti siūlome skirti papildomai dėmesio per projektų priežiūros sistemą, o kilus abejonėms pasitelkti nepriklausomus ekspertus, kurie padėtų įvertinti, kiek projektų rezultatai finansuoti pagal šią veiklą yra novatoriški.

3 pav. Vidutinis projektų įvertinimas pagal inovatyvumo kriterijų – remiantis pareiškėjų tipu (tik 2005 m. projektai, N=118, maksimalus galimas inovatyvumo įvertinimas yra 2 balai)

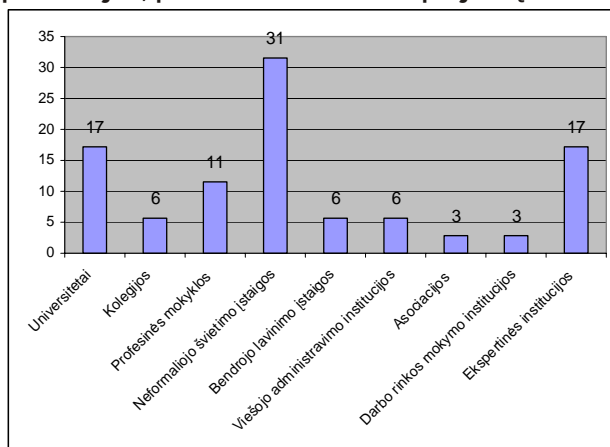

Šaltinis: VŠĮ Viešosios politikos ir vadybos instituto atlikta projektų vertinimo lentelių analizė, 2006 m. lapkritis

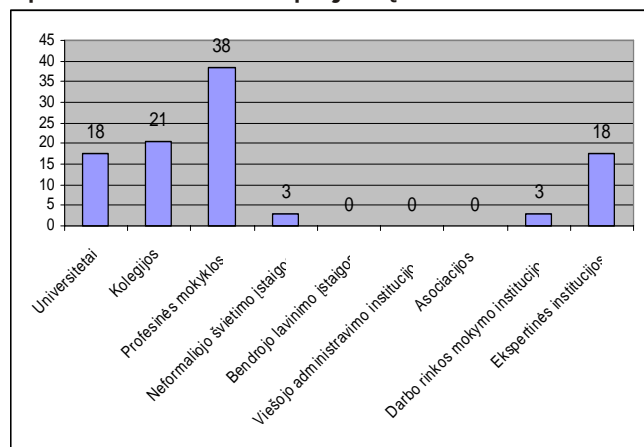
Apie 21 proc. BPD 2.4 paramos lėšų buvo skirta *mokytojų rengimo sistemos tobulinimui*. Apie trečdalį šios veiklos srities projektų įgyvendino neformaliojo švietimo įstaigos (4 pav.) – daugiausia savivaldybių pedagogų švietimo centrai. Panašiai tokią pat dalį projektų kartu sudėjęs įgyvendino ekspertinės institucijos ir universitetai. Kolegijos įgyvendino net 3 kartus mažiau šios srities projektų nei universitetai.

Beveik 19 proc. paramos teko *kokybės užtikrinimo sistemos plėtrai*. Didelė dalis šios veiklos projektų (apie 40 proc.) buvo skirta profesinio mokymo įstaigoms (5 pav.), apie 20 proc. projektų įgyvendino kolegijos. Įdomu tai, kad kokybės užtikrinimo veikla daugiausiai domėjosi profesinio mokymo įstaigos ir kolegijos, kai tuo tarpu universitetai jai neteikė tiek daug reikšmės. Kaip ir galima būtų tikėtis, nemažai kokybės užtikrinimo projektų įgyvendino ekspertinės institucijos, atsakingos už skirtingų švietimo sistemos lygių kokybės užtikrinimo sistemų tobulinimą ir stiprinimą.

4 pav. 8 veiklos „Mokytojų rengimo sistemos tobulinimas“ projektų pasiskirstymas pagal pareiškėjus, proc. nuo šios veiklos projektų

5 pav. 3 veiklos „Kokybės užtikrinimo sistemos plėtra“ projektų pasiskirstymas pagal pareiškėjus, proc. nuo šios veiklos projektų

Šaltinis: Švietimo ir mokslo ministerija, SFMIS

Labai mažai projektų buvo finansuoti „iškritimo“ mažinimo ir „antros galimybės“ veiklose, nors ši veikla ypač akcentuojama BPD ir BPD priede. Iš viso buvo finansuoti tik 9 „iškritimą“ mažinantys projektai.

iš kurių daugiau nei pusę įgyvendino viešojo administravimo ir ekspertinės institucijos, įgyvendindamos daugiausiai bendrojo lavinimo sistemos mokiniams ir mokytojams skirtus projektus. Likusius projektus įgyvendino profesinės mokyklos ir neformaliojo švietimo įstaigos (6 pav.).

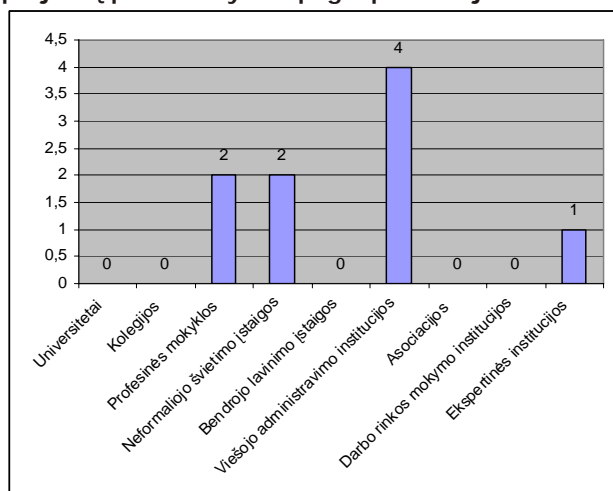
Iš viso buvo finansuoti tik 7 „Antros galimybės“ projektai (7 pav.). Remiantis projektų vadovų anketinės apklausos duomenimis, šių projektų pasiūlą galėjo sumažinti tai, kad į tikslines grupes nebuvo įtrauktos svarbios tikslinės grupės. Dalis apklaustųjų projektų vadovų, *remiamas veiklos sritis* įvertinusių kaip nustatytas tik iš dalies tinkamai, nurodė, jog gairėse pareiškėjams buvo pernelyg apribotas galimų tikslinių grupių ratas. Anketinės apklausos metu įvardintos tokios trūkstamos tikslinės grupės: vidurinio išsilavinimo neturintys asmenys, tėvai, ugdymo įstaigų socialiniai pedagogai, bendruomenių socialiniai darbuotojai, psichologai. Kelios iš jų – t.y. ugdymo įstaigų socialiniai pedagogai ir psichologai – galėjo būti tikslinėmis grupėmis, bet dėl išaiškinimo stokos ne visi pareiškėjai žinojo apie galimybę šiuos specialistus įtraukti į savo projektą. Respondentų nuomone, veiksmai, nukreipti į aukščiau įvardintas trūkstamas tikslines grupes, efektyviau sumažintų anksti iš bendrojo lavinimo sistemos pasitraukusių asmenų skaičių. Be to, antros galimybės projektai buvo skirti „vaikams ir suaugusiems, neįgijusiems pagrindinio išsilavinimo pažymėjimo, taip pat mokiniams ir studentams <...>, neįgijusiems kvalifikacijos, reikalingos patekti į darbo rinką“⁵. Tuo tarpu, asmenys įgiję pagrindinio išsilavinimo pažymėjimus, tačiau toliau nesimokantys nei bendrojo lavinimo nei profesinio mokymo įstaigose, šiai grupei nebuvo priskirti. Įgyvendinant Europos užimtumo strategiją, anksti pasitraukusiais iš švietimo sistemos laikomi 18-24 m. asmenys, turintys pagrindinį išsilavinimą ir toliau nesimokantys. Todėl būtų tikslinga ateityje suderinti gaires pareiškėjams su šia nuostata. Kita vertus, abejotina ar tikslinga „antros galimybės“ projektus skirti asmenims, kurie sugeba įstoti į aukštojo mokslo įstaigas, tačiau jų nebaigia. Taip nepagrįstai išplečiama tikslinės grupės apimtis, o asmenys neturintys pagrindinio ar vidurinio išsilavinimo pažymėjimo pastatomi į lygią gretą su asmenimis, sėkmingai išlaikiusiais baigiamuosius bendrojo lavinimo egzaminus ir sugebėjusius įstoti į universitetą.

8,8 proc. visų lėšų buvo investuota į *mokymo medžiagos rengimą ir publikavimą*. Po trečdalį šios veiklos projektų įgyvendino profesinės mokyklos ir kolegijos (8 pav.), kurios šioje veiklos srityje buvo kur kas aktyvesnės nei universitetai. Dauguma šios veiklos srities projektų buvo skirta formaliojo švietimo sistemos mokytojams, dėstytojams arba besimokantiems ir tik apie 10 proc. projektų mokomoji medžiaga buvo skirta suaugusiųjų tęstiniam mokymui (9 pav.). *Mokymo medžiagos rengimo ir publikavimo* veiklos įgyvendinime galima įžvelgti nemažą riziką. Mokymo medžiagos kokybė nėra sistemingai vertinama ekspertinių institucijų, kurios galėtų suprasti skirtumą tarp kokybiškos ir nekokybiškos medžiagos. Vadovėlių kokybei taikomas kontrolės mechanizmas, tačiau medžiagai neretai suteikiami kiti pavadinimai ir taip šios kontrolės galima išvengti (ruošiamos „pratybos“, „mokomoji medžiaga“, „aprašai“⁶ ir pan.).

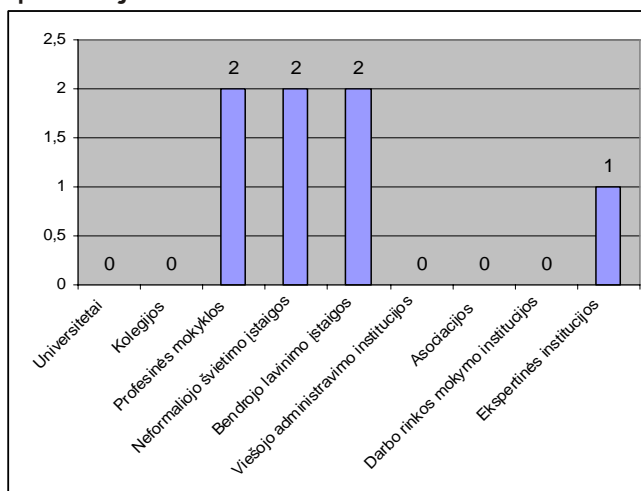
⁵ Gairės pareiškėjams pagal Lietuvos 2004–2006 metų bendrojo programavimo dokumento 2 prioriteto „Žmogiškųjų išteklių plėtra“ 2.4 priemonę „Mokymosi visą gyvenimą sąlygų plėtojimas“, patvirtintos Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2005 m. liepos 15 d. įsakymu Nr. ISAK-1457

⁶ Lietuvos 2004–2006 m. bendrojo programavimo dokumento 2 prioriteto „Žmogiškųjų išteklių plėtra“ 2.4 priemonės „Mokymosi visą gyvenimą sąlygų plėtra“ metinė įgyvendinimo ataskaita, 2007 02 12 Nr. 2, Vilnius

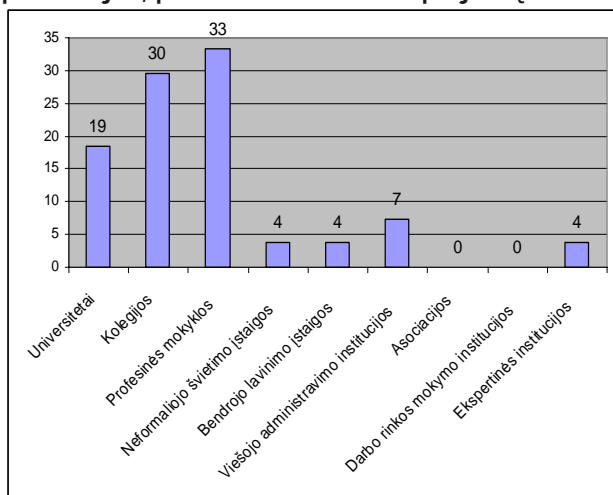
6 pav. 4 veiklos „Mechanizmų, mažinančių „iškritimą“ iš bendrojo švietimo sistemos kūrimas“ projektų pasiskirstymas pagal pareiškėjus

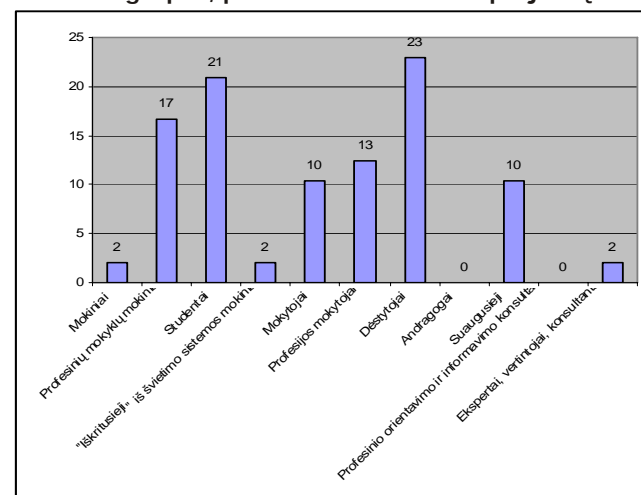
7 pav. 5 veiklos „Antros galimybės“ sąlygų plėtojimas“ projektų pasiskirstymas pagal pareiškėjus

8 pav. 7 veiklos „Mokymosi medžiagos sukūrimas ir publikavimas“ projektų pasiskirstymas pagal pareiškėjus, proc. nuo šios veiklos projektų

9 pav. 7 veiklos „Mokymosi medžiagos sukūrimas ir publikavimas“ projektų pasiskirstymas pagal tikslines grupes, proc. nuo šios veiklos projektų

Šaltinis: Švietimo ir mokslo ministerija, SFMIS

Pagal BPD 2.4 priemonę finansuoti iš viso tik 2 *techninės pagalbos* projektai, nors pagal šią veiklos sritį tikėtasi paremti įvairius tyrimus, reikalingus mokymo ir studijų tobulinimui. Tikėtina, kad žemą pareiškėjų aktyvumą lėmė tai, jog tyrimus galinčios vykdyti formaliojo švietimo įstaigos turėjo svarbesnius prioritetus, kuriems siekė gauti ESF finansavimą. Kiti galimi tyrimų vykdytojai – privataus sektoriaus tyrimus vykdančios įmonės ir įstaigos – paraiškų teikti negalėjo, nes gairėse paraiškų teikėjams nebuvo priskirti prie tinkamų pareiškėjų tipų.

Apibendrinant, galima teigti, kad paramos koncentracija į kelias populiariausias veiklas yra ypač didelė (>68 proc. į 3 populiariausias iš 8), todėl kitame programavimo periode vertėtų veiklų sritis skaidyti kitaip, atsižvelgiant į tai, kad inovatyvių mokymosi metodų ir formų kūrimas šios priemonės atveju yra daugiau horizontali sritis. Ateityje reikėtų daugiau dėmesio skirti „iškritimo“ mažinimo ir „antros galimybės“ veikloms ir pirmiausia išplėsti galimų šios veiklos srities tikslinių grupių ratą. Tai padidintų veiklos atitikimą tikslinių grupių poreikiams ir palengvintų jos įgyvendinimą. Techninės pagalbos veikla turėtų būti vykdoma tik pradiniuose programos įgyvendinimo etapuose, siekiant geriau pasiruošti programos įgyvendinimui. Finansuojant veiklas, kurių metu rengiama mokymo medžiaga,

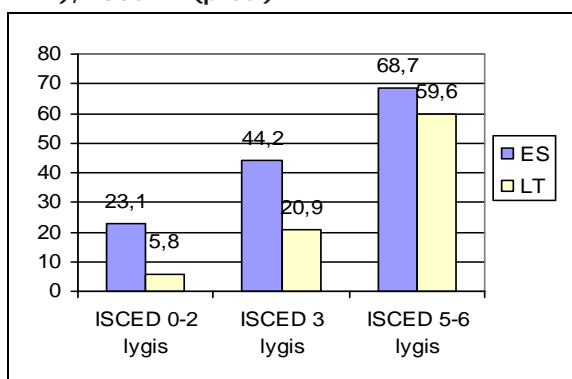
ruošiami ar taikomi įnovatyvūs mokymosi metodai ir formos, reikėtų daugiau dėmesio skirti kokybinei šių veiklų įgyvendinimo priežiūrai, sustiprinti ekspertines švietimo institucijas, kurios galėtų šią priežiūrą atlikti.

1.2. Tinkamumas pagal visuomenės grupių poreikius

BPD 2.4 priemonė yra skirta plėtoti mokymąsi visą gyvenimą. Todėl vertindami šios priemonės paramos tinkamumą palyginome, kokios visuomenės grupės Lietuvoje mokosi mažiausiai, ar yra investuojama proporcingai šių grupių poreikių mastui.

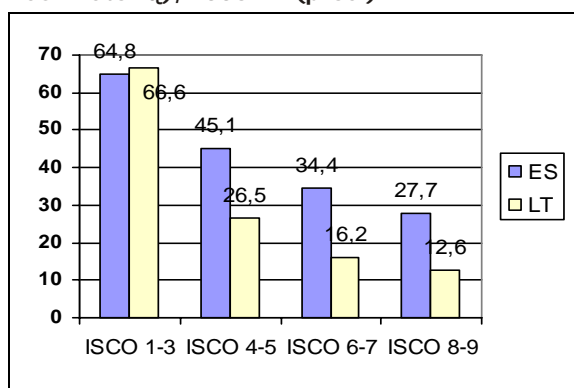
EUROSTAT skaičiuojamas mokymosi visą gyvenimą lygis⁷ Lietuvoje 2005 m. siekė tik 6,3% buvo beveik 2 kartus žemesnis nei visų 25 ES šalių narių vidurkis, kuris tuo pačiu laikotarpiu siekė 11%. Taip pat 2005 m. iki tol augęs Lietuvos mokymosi visą gyvenimą lygis lyginant su 2004 m. nukrito 2 dešimtosiomis procento, kai tuo tarpu 25 ES šalių narių vidurkis padidėjo 8 dešimtosiomis procento. Tai rodo, kad pastangas keliant mokymosi visą gyvenimą lygį būtina iš esmės stiprinti. Tuo pačiu Lietuvoje pastebimi ryškūs mokymosi lygio skirtumai tarp visuomenės grupių.

10 pav. Dalyvaujantys bet kokiose mokymosi veiklose, pagal išsilavinimo lygį (pagal ISCED 1997), 2005 m. (proc.)

Šaltinis: EUROSTAT

11 pav. Dalyvaujantys bet kokiose mokymosi veiklose, pagal kvalifikacijos lygį (pagal ISCO klasifikatorių), 2005 m. (proc.)

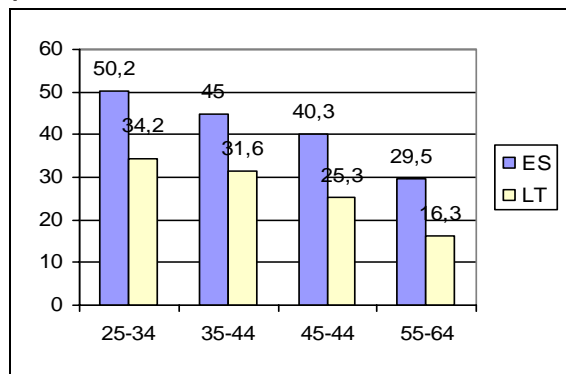

EUROSTAT duomenimis, Lietuvoje žemesnio išsilavinimo ir žemesnės kvalifikacijos asmenys dalyvauja tęstiniame mokyme kelis kartus rečiau nei turintys aukštesnį išsilavinimą ar kvalifikaciją (10, 11 pav.), ir tai yra nerimą keliantis ženklas ūkio sektoriams, kurie stipriau priklauso nuo darbininkų profesijų darbuotojų. Sociologinio tyrimo „Neformaliojo suaugusiųjų švietimo būklė ir gyventojų bei darbdavių požiūris į neformalų suaugusiųjų švietimą“⁸ duomenys patvirtina, jog būtent darbininkų rengimas ir perkvalifikavimas yra silpniausia neformaliojo suaugusiųjų švietimo grandis. Šios grupės mokymosi poreikiai yra mažiausiai tenkinami lyginant su kitomis profesijų grupėmis. Taip pat, EUROSTAT duomenimis, kaip ir ES, taip ir Lietuvoje, rečiau tęstiniame mokyme dalyvauja vyresni nei jaunesni žmonės (12 pav.), tik santykinis atotrūkis tarp kartų Lietuvoje yra labiau pastebimas.

⁷ 25-64 metų gyventojų, per paskutines 4 savaites dalyvavusių švietimo ir profesinio mokymo veikloje dalis.

⁸ Tamošiūnas T., Šutinienė I., Filipavičienė D. Neformaliojo suaugusiųjų švietimo būklė ir gyventojų bei darbdavių požiūris į neformalų suaugusiųjų švietimą. Vilnius: SMM, 2005.

12 pav. Dalyvaujantys bet kokiose mokymosi veiklose, pagal amžiaus grupes, 2005 m. (proc.)

Šaltinis: EUROSTAT

Dirbančių asmenų mokymui buvo skirta pirmiausia BPD 2.2 priemonė „Darbo jėgos kompetencijos ir gebėjimo pritaikyti prie pokyčių ugdymas“. Tuo tarpu BPD 2.4 priemonėje suaugusiems, darbininkiškų profesijų ir vyresniems asmenims - visuomenės grupėms, kurios mažiausiai dalyvauja mokymosi visą gyvenimą sistemoje - nebuvo skiriamas išskirtinis dėmesys.

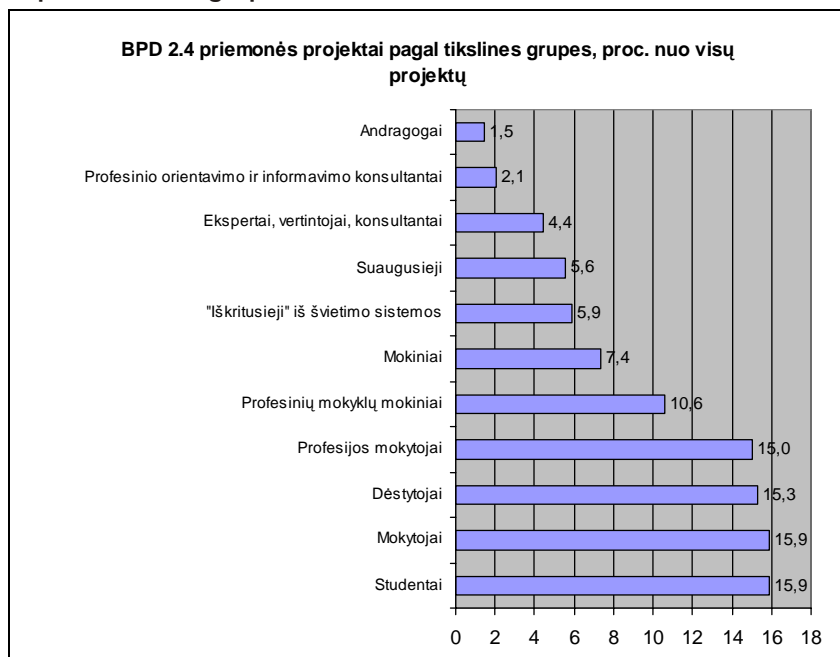
BPD 2.4 priemonės 2005 m. gairėse pareiškėjams numatyta finansuoti suaugusiųjų švietimo programų rengimą, papildomų kompetencijų suaugusiems suteikimą ir į tikslines grupes įtraukti asmenis, kurie mokosi pagal neformaliojo švietimo programas. Į „suaugusiųjų“ tikslinę grupę pateko ir švietimo sistemos darbuotojai, nepriskirti kitoms BPD 2.4 priemonės tikslinėms grupėms - įstaigų vadovai, administracijos darbuotojai. Kiti „suaugusiųjų“ grupei BPD 2.4 priemonėje priskirti asmenys - suaugusieji, neįgiję kvalifikacijos ir siekiantys sugrįžti į nuosekliojo švietimo sistemą.⁹

„Suaugusieji“ sudaro apie 5 proc. visų pagal BPD 2.4 priemonę planuojamų išmokyti naudos gavėjų, tačiau, kaip minėta, tik dalis jų yra žemesnio išsilavinimo ir žemesnės kvalifikacijos asmenys. Anksti pasitraukusiems iš švietimo sistemos asmenims (ne tik suaugusiems) buvo skirta apie 6 proc. visų BPD 2.4 priemonės projektų. Daugiausiai tokio tipo projektų įgyvendino neformaliojo švietimo įstaigos. Žemesnio išsilavinimo ir žemesnės kvalifikacijos asmenys pagal BPD 2.4 priemonę gauna tik netiesioginę naudą – per bendrai dėl šios priemonės investicijų kylančią švietimo paslaugų kokybę, kvalifikuoto švietimo personalo, profesinio orientavimo paslaugų prieinamumą.

Tuo tarpu didžioji dalis visų BPD 2.4 priemonės projektų ir lėšų buvo skirta studentams, mokytojams, profesijos mokytojams ir dėstytojams (13 pav.). Tai yra gerai į visuomenę integruoti, aukštos kvalifikacijos arba aktyviai besimokantys asmenys, kurie sėkmingai randa savo vietą darbo rinkoje.

⁹ Morkūnas A., Europos Sąjungos paramos koordinavimo skyriaus vedėjas; Dapkutė R., Europos Sąjungos paramos koordinavimo skyriaus vyriausioji specialistė, 2006 m. rugpjūtis.

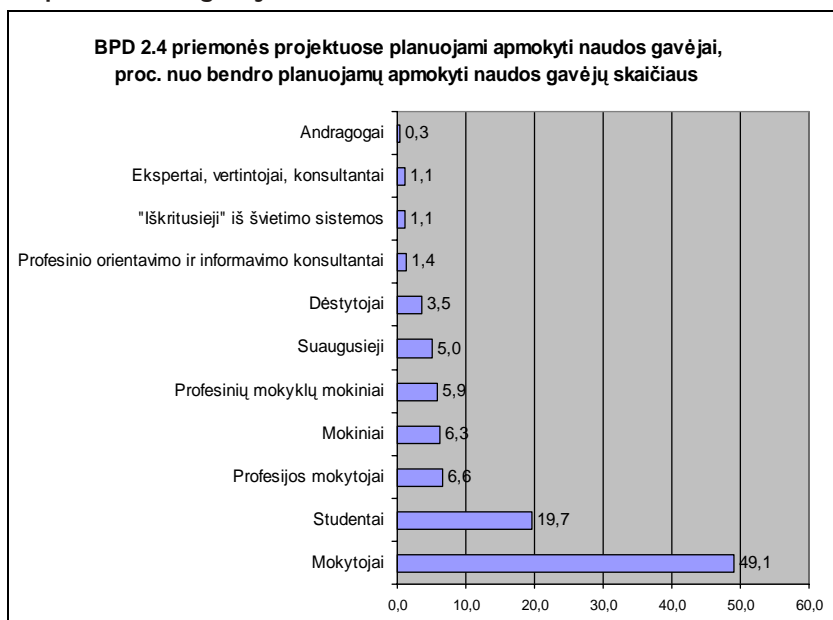
13 pav. Tikslinės grupės

Šaltinis: Švietimo ir mokslo ministerija bei SFMIS, duomenys surinkti remiantis ekspertiniu vertinimu

Tarp BPD 2.4 priemonės naudos gavėjų tipų ženkliai išsiskiria bendrojo lavinimo mokytojai – jie sudaro beveik pusę visų planuojamų išmokyti naudos gavėjų (14 pav.). Kita ryškesnė naudos gavėjų grupė – studentai (apie 20 proc. visų planuojamų išmokyti naudos gavėjų). Žinoma, svarbu atsižvelgti į tai, kad išmokyti naudos gavėjų skaičiui gali būti kelis kartus priskiriami tie patys asmenys, dalyvaujantys keliuose skirtinguose projektuose.

14 pav. Naudos gavėjai

Šaltinis: Švietimo ir mokslo ministerija bei SFMIS, duomenys surinkti remiantis ekspertiniu vertinimu

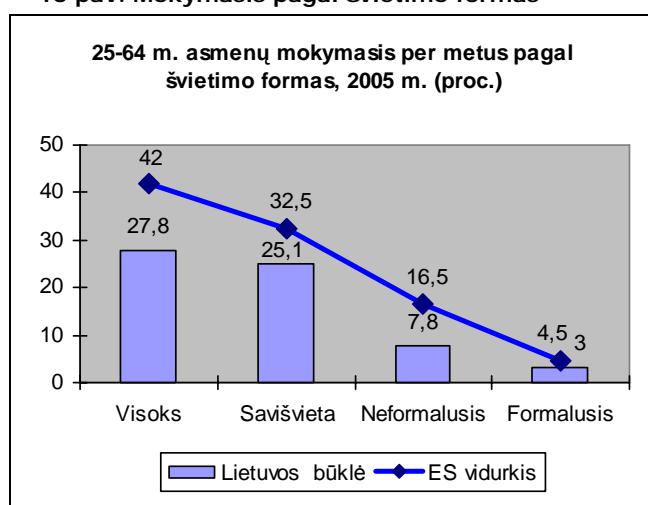
Apibendrinant galima teigti, kad BPD 2.4 priemonė mažai orientuota į tas visuomenės grupes, kurioms švietimo paslaugų prieinamumas yra žemiausias. Eurostat duomenimis, Lietuvoje mažiausiai mokosi žemiausių išsilavinimą turintys asmenys. Tuo tarpu daugiausia į BPD 2.4 priemonės tikslines paramos grupes pateko gerai į visuomenę

integruoti, aukštos kvalifikacijos ar aktyviai besimokantys asmenys – studentai, mokytojai, dėstytojai. Lietuvoje kur kas mažesnė vyresnių amžiaus grupių asmenų dalyvauja mokymosi veikloje nei vidutiniškai ES šalyse. Tuo tarpu palyginus didelė pagal BPD 2.4 priemonę planuojamų išmokyti naudos gavėjų dalis (apie 32 proc.) yra mokiniai, profesinių mokyklų mokiniai ir studentai, kurių dauguma yra jaunesni nei 25 metų amžiaus. Žemesnio išsilavinimo ir žemesnės kvalifikacijos asmenys pagal BPD 2.4 priemonę gauna daugiausiai netiesioginę naudą.

1.3. Paramos pasiskirstymas pagal mokymosi tipus

EUROSTAT duomenimis, lyginant su kitomis ES šalimis Lietuvos 25-64 m. amžiaus gyventojai labai neaktyviai mokosi. Tačiau iš visų mokymosi tipų žemiausias Lietuvos gyventojų dalyvavimas *neformaliajame mokyme* – daugiau nei du kartus žemesnis nei vidutiniškai ES šalyse (15 pav.).

15 pav. Mokymasis pagal švietimo formas

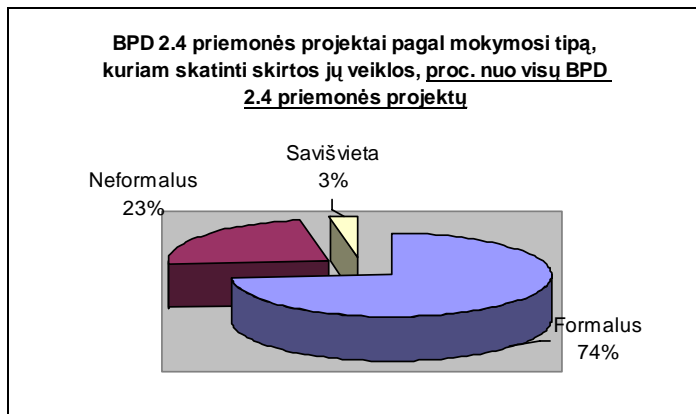
Šaltinis: EUROSTAT

Kodėl neformalus švietimas yra svarbus mokymosi visą gyvenimą plėtrai? Suaugusiems, kvalifikaciją įgijusiems asmenims dažniausiai tenka derinti tolesnį mokymąsi su darbine veikla. Todėl jiems ypač aktualios lanksčios mokymosi galimybės, kurios sudaro sąlygas atsižvelgti į jų asmenines galimybes ir aplinkybes. Būtent neformaliojo švietimo programos yra lanksčiai pritaikomos kiekvienos besimokančiųjų grupės poreikiams, parenkant aktualiausias mokymosi turinį, patogias mokymosi trukmę ar vietą.

Tuo tarpu mokymosi visą gyvenimą statistika rodo, kad neformaliojo mokymosi galimybės Lietuvoje ypač neišplėtotos. Vienas iš 2004-2006 m. BPD 2.4 priemonės „Mokymosi visą gyvenimą sąlygų plėtojimas“ tikslų yra „plėtoti formaliojo ir *neformaliojo* švietimo, profesinio ugdymo ir praktinio mokymo, mokslo ir aukštojo išsilavinimo sistemos žmogiškąjį kapitalą“, o neformaliojo švietimo paslaugų jaunimui ir suaugusiems plėtra formaliojo švietimo institucijose buvo nurodyta tarp galimų finansuoti veiklų grupėje „Inovatyvių mokymo(si) metodų ir formų diegimas“. Tačiau tarp 2004-2006 m. finansuotų projektų iš viso ekspertinio vertinimo metu buvo nustatyti tik 43 projektai, (23 proc. nuo visų BPD 2.4 priemonės projektų be virškontraktavimo) kurie tiesiogiai ar iš dalies prisidėjo prie neformaliojo švietimo skatinimo (16 pav.). Neformaliojo švietimo projektams buvo skirta apie 24 proc. visų BPD 2.4 priemonės lėšų. Dar mažiau projektų buvo skirta skatinti savišvietai (šis mokymosi tipas atskirai gairėse nebuvo

išskirtas) – tik apie 3 proc. Taigi, nors Lietuva labiausiai atsilieka nuo ES pagal neformaliojo švietimo lygį, įgyvendinant BPD 2.4 priemonę daugiausiai paramos buvo skirta formaliojo švietimo plėtrai.

16 pav. Mokymosi tipas

Šaltinis: Švietimo ir mokslo ministerija bei SFMIS, duomenys surinkti remiantis ekspertiniu vertinimu

ŠMM atstovų nuomone¹⁰ galima išskirti kelias priežastis, kodėl neformalųjį ir savaiminį mokymosi tipus skatinantys projektai nebuvo populiarūs 2004-2006 m. laikotarpiu:

1. Didelė dalis neformaliojo švietimo paslaugų teikėjų neatitiko pareiškėjo tinkamumo reikalavimų (UAB, taip pat viešosios įstaigos, kurių įstatuose švietimo veikla nenurodyta kaip pagrindinė).

2. Neformalųjį švietimą vykdo daug nebiudžetinių įstaigų tačiau jų gebėjimai yra dažniausiai silpni ir jos arba negalėjo kvalifikuotai paruošti paraiškų, arba neturėjo pakankamai turto ir apyvartinių lėšų, kad gautų banko garantiją, kuri reikalinga siekiant gauti avansą.

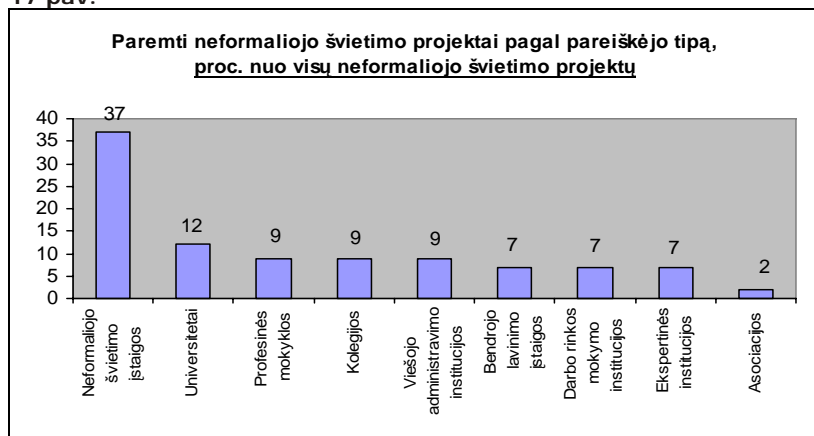
3. Pagrindinis neformaliojo švietimo potencialas yra formaliojo švietimo įstaigų mokytojai ir dėstytojai. Formaliojo švietimo įstaigos turėjo galimybę gauti finansavimą tik vienam ar keliems stambiems projektams, kurie tenkintų svarbiausius įstaigos poreikius. Tokiu būdu daugelis įstaigų apsisprendė pirmiausia investuoti į savo pagrindinių - formaliojo švietimo - paslaugų kokybės gerinimą, o įvairių neformaliojo švietimo produktų kūrimą nukėlė ateičiai.

Taigi neformaliajam švietimui, o taip pat savišvietai skirta nedaug paramos, nes ją nusvėrė švietimo įstaigų formaliojo švietimo prioritetai.

Šios priežastys ir lėmė tai, kad 85 proc. BPD 2.4 priemonės paramos lėšų, atmetus viešojo administravimo institucijų ir ekspertinių institucijų įgyvendinamus projektus, buvo investuota į formaliojo švietimo pareiškėjų projektus. Nežinoma, kiek šie projektai prisidėjo prie neformaliojo švietimo plėtros. BPD rodiklių sistemoje atskirai nebuvo išskirti neformaliojo švietimo ar tęstinio mokymosi plėtros rodikliai (pvz., asmenų, kurie mokėsi pagal neformaliojo švietimo programas, skaičius ir pan.).

¹⁰ Morkūnas A., Europos Sąjungos paramos koordinavimo skyriaus vedėjas; Dapkutė R., Europos Sąjungos paramos koordinavimo skyriaus vyriausioji specialistė, 2006 m. rugpjūtis.

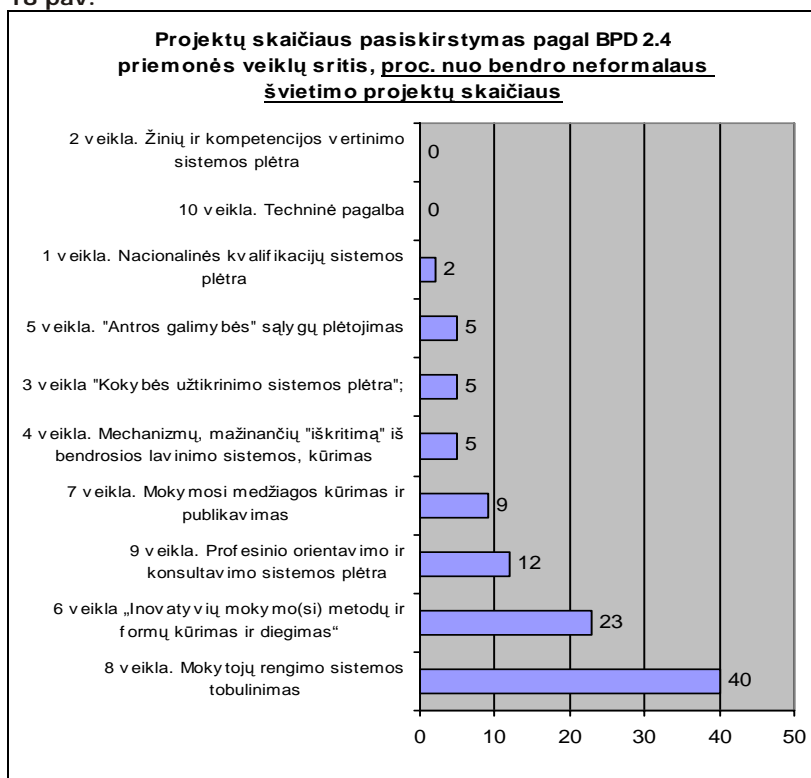
17 pav.

Šaltinis: Švietimo ir mokslo ministerija bei SFMIS, duomenys surinkti remiantis ekspertiniu vertinimu

Nemažą dalį neformaliojo švietimo plėtros projektų sudarė mokytojų kvalifikacijos tobulinimo projektai. Beveik 40 proc. neformaliojo švietimo projektų įgyvendino neformaliojo švietimo įstaigos (17 pav.), didelę dalį jų sudarė pedagogų švietimo centrai. Apie 40 proc. projektų buvo finansuoti pagal BPD 2.4 priemonės 8 veiklą „Mokytojų rengimo sistemos tobulinimas“ (18 pav.). Todėl natūralu, kad tarp neformaliojo švietimo projektų metu išmokytų naudos gavėjų net 70 proc. sudarė mokytojai (19 pav.).

18 pav.

Šaltinis: Švietimo ir mokslo ministerija bei SFMIS, duomenys surinkti remiantis ekspertiniu vertinimu

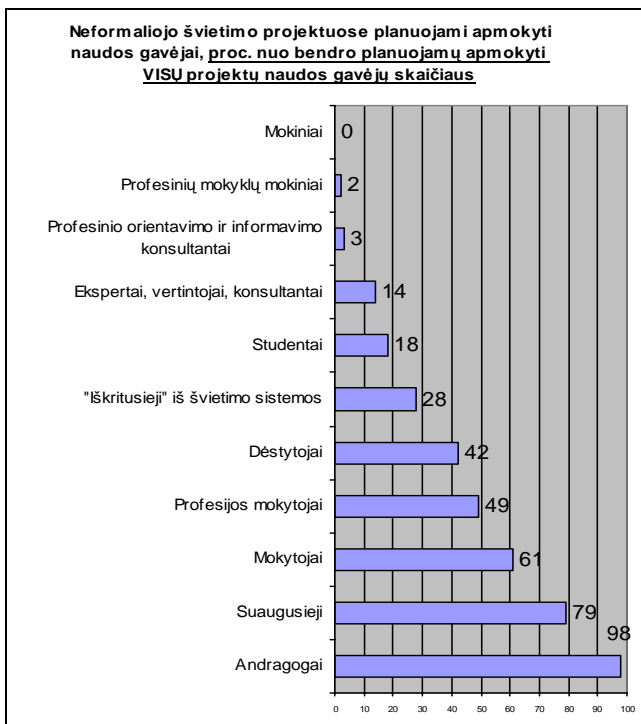
Neformaliojo švietimo projektai pasižymėjo stipriu mokymo elementu. Iš viso neformaliojo švietimo projektuose planuojama išmokyti net 61 proc. bendrai BPD 2.4 projektuose planuojamų išmokyti mokytojų, 79 proc. suaugusiųjų, 98 proc. andragogų ir apie 50 proc. visų profesijos mokytojų, taip pat nemaža dalis dėstytojų ir „iškritusiųjų“ iš švietimo sistemos (20 pav.).

Nors neformaliojo švietimo projektai sudaro mažiau nei ketvirtadalį visų projektų, tačiau juose numatyta išmokyti didžioji dalis bendrojo lavinimo mokytojų, taip pat bemaž pusė profesijos mokytojų ir aukštųjų mokyklų dėstytojų, kuriuos numatyta išmokyti pagal BPD 2.4 priemonę. Tai rodo, kad neformaliojo švietimo veiklos tipas yra ypač tinkamas dirbančių asmenų (šiuo atveju – daugiausiai švietimo sistemos darbuotojų ir ypač mokytojų) kvalifikacijos tobulinimui. Neformalusis švietimas taip pat buvo plačiai taikomas projektuose, kuriais siekta padėti asmenims, kurie anksti pasitraukia iš nuosekliojo švietimo sistemos.

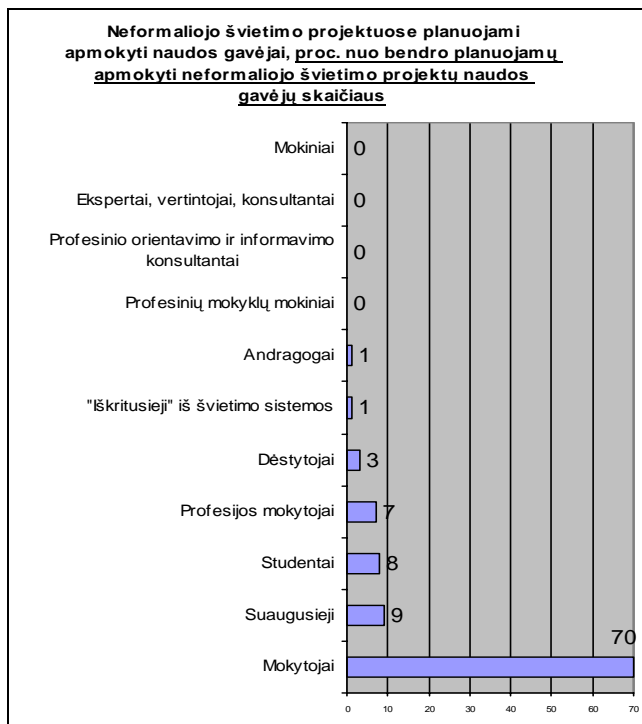
Dalis BPD 2.4 priemonės projektų netiesiogiai skatina neformaliojo švietimo plėtrą. Vienas svarbiausių šios priemonės projektų yra skirtas sukurti nacionalinę kvalifikacijų sistemą, kuri ateityje sudarys palankesnes sąlygas pripažinti neformaliai ir savišvietos būdu įgytas kvalifikacijas. Tai turėtų paskatinti neformaliojo mokymosi paklausą, kuri šiuo metu taip pat yra žema, o nuolatinis darbuotojų kvalifikacijos tobulinimas dar nėra visuotinai taikoma praktika šalies įmonėse. Parengus kompetencijų sąvadus visiems ūkio sektoriams, švietimo įstaigoms taip pat bus lengviau orientuotis ūkio poreikiuose ir siūlyti paklausių, į kompetencijas orientuotų mokymo paslaugų paketus. Lietuvos formaliojo švietimo įstaigose yra sukonzentruotas pagrindinis mokymo potencialas, tačiau kol kas jos teikia labai nedaug neformaliojo švietimo paslaugų.

Neformaliojo švietimo plėtrą tai pat netiesiogiai gali paskatinti gerėjanti formaliojo švietimo paslaugų kokybė. Formaliojo švietimo įstaigoms lengviausia pasiūlyti neformaliojo švietimo kursus atskirų formaliojo švietimo programų modulių pagrindu ir naudojant šių programų mokytojus ar dėstytojus. BPD 2.4 priemonė gausiai investavo į mokymo personalą ir naujas mokymo programas.

19 pav.

20 pav.

Šaltinis: Švietimo ir mokslo ministerija bei SFMIS, duomenys surinkti remiantis ekspertiniu vertinimu

Apibendrinant galima teigti, jog įgyvendinant BPD 2.4 priemonę nebuvo skirta pakankamai dėmesio neformaliojo švietimo galimybėms

plėtrai. Lietuva stipriausiai atsilieka nuo kitų ES šalių būtent pagal neformaliojo švietimo lygio rodiklius, tačiau daugiausiai BPD 2.4 priemonės lėšų buvo skirta formaliojo švietimo plėtrai. BPD 2.4 priemonės gairėse paraiškų teikėjams neformalusis švietimas nebuvo stipriai akcentuojamas, o didžiausią neformaliojo švietimo potencialą turinčios formaliojo švietimo įstaigos pirmiausia teikė projektus, padedančius sustiprinti jų pagrindinę veiklą – formaliojo švietimo paslaugas. Didžioji dalis neformaliojo švietimo ir savišvietos projektų taip pat buvo skirti formaliojo švietimo sistemos tobulinimui – pirmiausia švietimo sistemos personalo – bendrojo lavinimo ir profesijos mokytojų, aukštųjų mokyklų dėstytojų kvalifikacijos tobulinimui. Kita vertus, lygiai taip pat nemaža dalis BPD 2.4 priemonės formaliojo švietimo plėtros projektų gali turėti netiesioginę teigiamą įtaką neformaliojo švietimo galimybių plėtrai.

1.4. Paramos pasiskirstymas pagal kompetencijų tipus

Šiame skyriuje įvertinome, kaip BPD 2.4 priemonės projektai pasiskirstė pagal tai, kuri jų dalis buvo skirta bendrosioms ir specifinėms (profesinėms) kompetencijoms plėtoti. Šių dviejų kompetencijų grupių atskyrimas, atliktas remiantis „Europos parlamento ir Tarybos rekomendacija dėl bendrųjų visą gyvenimą trunkančio mokymosi kompetencijų“¹¹, kurioje išskiriamos šios bendrosios kompetencijos: bendravimas gimtąja kalba, bendravimas užsienio kalbomis, matematiniai gebėjimai ir pagrindiniai gebėjimai mokslo ir technologijų srityse, skaitmeninis raštingumas, mokymasis mokyti, tarpasmeniniai, tarpkultūriniai, socialiniai ir pilietiniai gebėjimai, verslumas ir kultūrinė išraiška. Projektai skirti plėtoti daugiausia šioms kompetencijoms buvo priskirti bendrąsias kompetencijas skatinančių projektų grupei. Tuo tarpu kitos kompetencijos, siejamos su konkrečiau ūkio sektoriaus ar profesijos poreikiais ir sunkiau pritaikomos daugelyje kitų sektorių, buvo priskirtos specifinėms kompetencijoms. Dalis projektų vienodai stipriai ar silpnai akcentavo tiek vieną, tiek kitą kompetencijų grupę, todėl buvo priskirti prie skatinančių abi kompetencijų grupes.

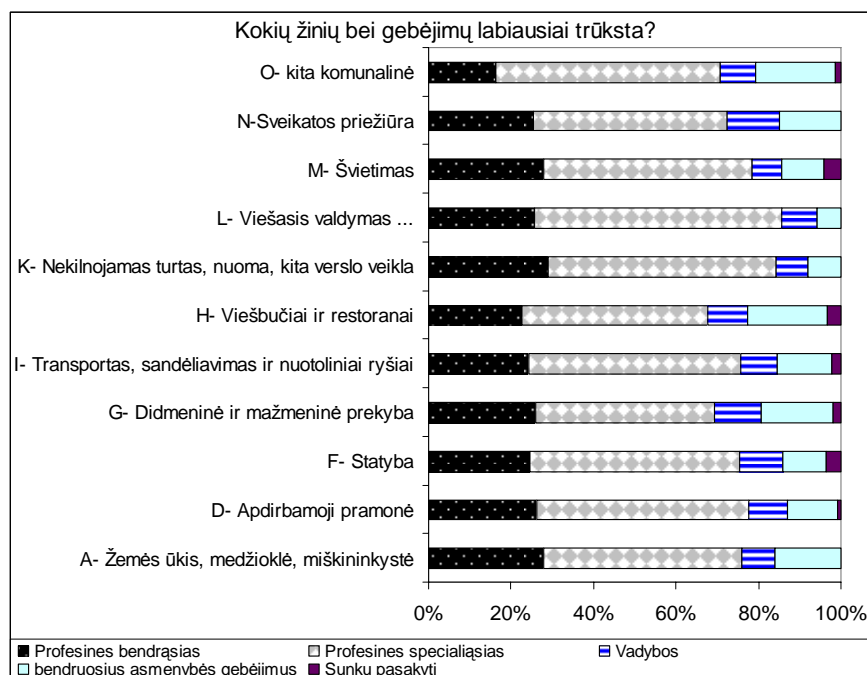
Trumpai apžvelgsime, kokių kompetencijų trūkumą nurodo neseniai atlikti tyrimai. Viešosios politikos ir vadybos instituto ir TNS Gallup 2006 m. atliktos darbdavių apklausos duomenimis, profesinio mokymo įstaigų absolventams labiausiai trūksta *profesinių bendrųjų, o ypač specialiųjų įgūdžių*.¹² Kiek mažesnė darbdavių dalis mano, jog absolventams trūksta ir *bendrųjų, asmenybės kompetencijų* - gebėjimo palaikyti aukštesnę darbo kultūrą, atsakomybės ir pareigos jausmo, bendravimo įgūdžių¹³ ir pan. (21 pav.)

11 Commission of the European Communities, Recommendation of the European Parliament and of the Council on key competences for lifelong learning, Brussels, 10.11.2005 COM(2005)548 final <http://ec.europa.eu/education/policies/2010/doc/keyrec_en.pdf>

12 Viešosios politikos ir vadybos institutas. Pasirengimas optimaliai profesinio rengimo infrastruktūros plėtrai. (galimybių studija). Vilnius, 2006.

13 Ten pat.

21 pav. Atsakymų į klausimą „Kokias žinias bei gebėjimus įmonių 4-8 profesijų grupių darbuotojai turėtų tobulinti?“ pasiskirstymas pagal ekonominės veiklos rūšis

Šaltinis: Viešosios politikos ir vadybos institutas. Pasirengimas optimaliai profesinio rengimo infrastruktūros plėtrai. Galimybių studija. – Vilnius, 2006.

Darbo ir socialinių tyrimų instituto atliktų universitetų absolventų ir darbdavių apklausų duomenimis, universitetų absolventams labiausiai trūko praktinio pasirengimo.¹⁴ Praktinio pasirengimo trūkumą galima būtų interpretuoti kaip šių kompetencijų trūkumą: savarankiško darbo įgūdžių trūkumą (jų trūkumą minėto Darbo ir socialinių tyrimų instituto atlikto tyrimo duomenimis nurodė 37,2 proc. darbdavių), darbo komandoje įgūdžių stoką (25,7 proc.), nepakankamą kritinį ir analitinį mastymą (21,7 proc.).

Viešosios politikos ir vadybos instituto ir RAIT atliktos 2001 – 2005 m. Lietuvos universitetų magistrantūros absolventų reprezentatyvios apklausos duomenys rodo, kad tik apie 10 proc. magistrų imasi savo verslo arba tampa įmonių bendrasavininkais.¹⁵ Tikėtina, jog žemesnę kvalifikaciją įgijusių Lietuvos švietimo įstaigų absolventų dalis, kuri imasi nuosavo verslo yra dar mažesnė. Tos pačios magistrų apklausos duomenys rodo, kad magistrantūros absolventams studijos mažiausiai suteikė sprendimo priėmimo - vadovavimo ir tyrėjo - analitiko kompetencijų, tuo tarpu Viešosios politikos ir vadybos instituto ir RAIT atliktos reprezentatyvios darbdavių apklausos duomenimis darbdaviai būtent šias kompetencijas vertina labiausiai.

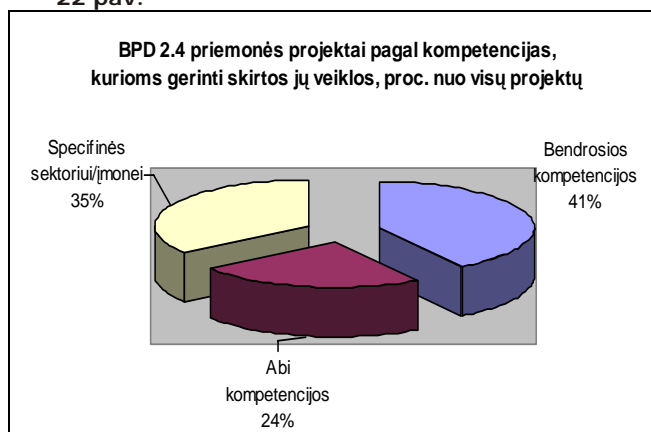
Remiantis anksčiau atliktais tyrimais ir šios vertinimo ataskaitos autorių asmeniniais pastebėjimais galima bendrai teigti, jog švietimo sistemoje visuose lygmenyse pernelyg mažai dėmesio skiriama verslumo, lyderystės kompetencijų ugdymui. Švietimo sistema pernelyg orientuota į informacijos perteikimą, tačiau mažai

¹⁴ Darbo ir socialinių tyrimų institutas. Aukštųjų mokyklų absolventų konkurencingumas darbo rinkoje darbo jėgos pasiūlos ir paklausos kontekste. Vilnius, 2004.

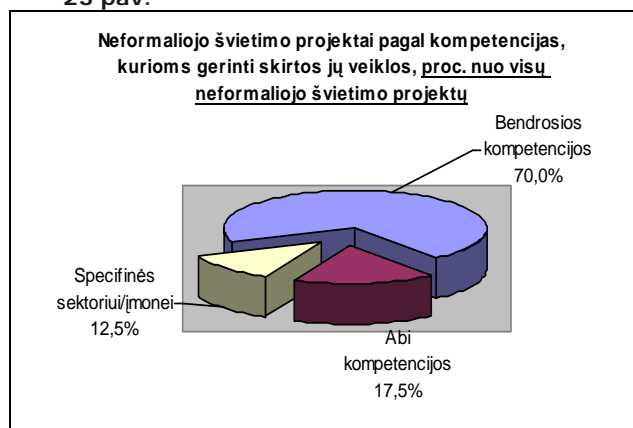
¹⁵ Viešosios politikos ir vadybos institutas. Magistratūros ir Lietuvos ūkio poreikių atitikimas. Vilnius, 2006.

skatinamas ir ugdomas savarankiškas kritinis ir analitinis mąstymas, kūrybiškumas.

22 pav.

23 pav.

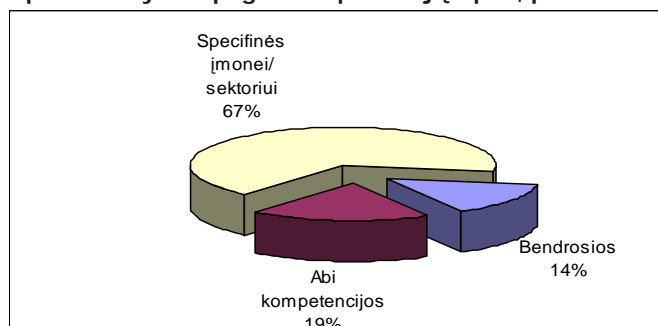

Šaltinis: Švietimo ir mokslo ministerija bei SFMIS, duomenys surinkti remiantis ekspertiniu vertinimu

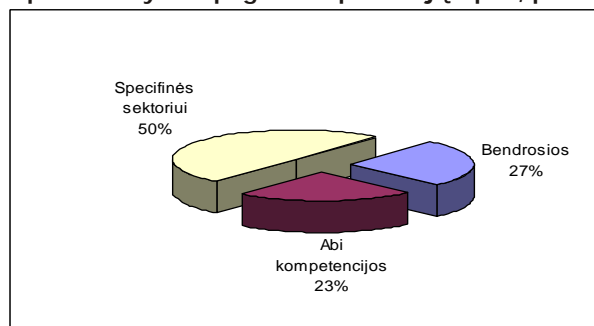
Įgyvendinant BPD 2.4 priemonę, daugiausia buvo finansuoti projektai, kurie skatina bendrąsias kompetencijas. Net 41 proc. projektų skiriama tik bendrosioms kompetencijoms, dar 24 proc. projektų ekspertinio vertinimo metu buvo priskirti prie skatinančių abiejų tipų kompetencijas (22 pav.). Ypač didelė dalis bendrąsias kompetencijas skatinančių projektų buvo BPD 2.4 priemonės neformaliojo švietimo projektų tarpe (23 pav.). Sudėtinga įvertinti ar BPD 2.4 priemonės projektų pasiskirstymas pagal kompetencijų grupes buvo optimalus ar ne. Įvairių tyrimų duomenys rodo, kad įvairių švietimo lygių absolventams darbo rinkoje trūksta tiek specialiųjų, tiek ir bendrųjų kompetencijų.

Bendrųjų kompetencijų plėtrai buvo skirta daugiausiai „inovatyvių mokymosi metodų ir formų kūrimo“ veiklos srities ir „mokytojų rengimo“ veiklos srities projektų. Tuo tarpu specifines (profesines) kompetencijas labiausiai skatino „kokybės užtikrinimo sistemos plėtros“ ir „mokymo medžiagos kūrimo“ veiklos sričių projektai.

24 pav. Profesinių mokyklų įgyvendintų projektų pasiskirstymas pagal kompetencijų tipus, proc.

25 pav. Kolegijų įgyvendintų projektų pasiskirstymas pagal kompetencijų tipus, proc.

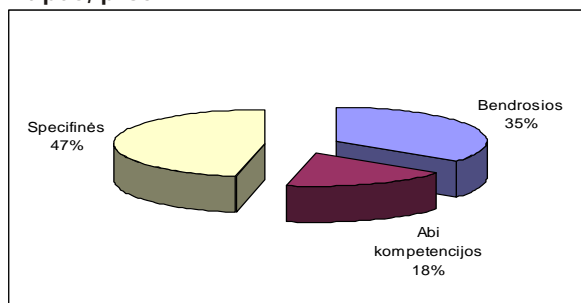
Šaltinis: Švietimo ir mokslo ministerija bei SFMIS, duomenys surinkti remiantis ekspertiniu vertinimu

Žvelgiant į 24 pav. galima manyti, kad specifinės kompetencijos yra ypač aktualios profesinio mokymo įstaigų absolventams, kurie siekia įgyti darbo rinkoje paklausią profesinę kvalifikaciją. Tuo tarpu aukštesniuose ar žemesniuose švietimo lygiuose didesnė reikšmė tenka bendrosioms kompetencijoms. Analizuojant finansuotus projektus pagal pareiškėjų tipus, paaiškėjo, kad bendrąsias kompetencijas labiausiai paskatino bendrojo lavinimo institucijų (93 proc.), viešojo administravimo institucijų (56 proc.) ir neformaliojo švietimo įstaigų (apie 70 proc.) įgyvendinami projektai. Tuo tarpu specifines sektoriui kompetencijas labiausiai skatino profesinių

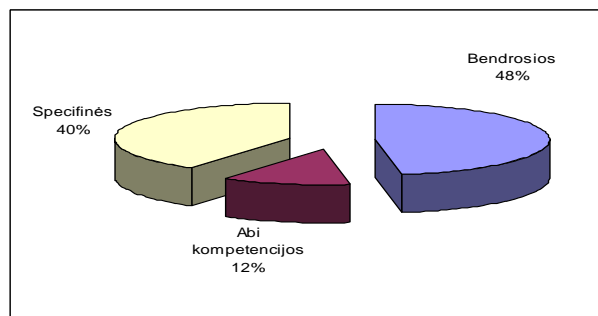
mokyklų ir gerokai mažiau - kolegijų įgyvendinami projektai (24 ir 25 pav.).

Ekspertinės institucijos ir universitetai abiejų tipų kompetencijoms (tiek specifinėms, tiek bendrosioms) skyrė daugmaž tiek pat dėmesio savo projektuose (26 ir 27 pav.).

26 pav. Ekspertinių institucijų įgyvendintų projektų pasiskirstymas pagal kompetencijų tipus, proc.

27 pav. Universitetų įgyvendintų projektų pasiskirstymas pagal kompetencijų tipus, proc.

Šaltinis: Švietimo ir mokslo ministerija bei SFMIS, duomenys surinkti remiantis ekspertiniu vertinimu

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad BPD 2.4 priemonė skatina tiek specifines (daugiausiai profesinio mokymo įstaigų ir kolegijų projektuose), tiek bendrąsias kompetencijas (daugiausiai bendrojo lavinimo, neformaliojo švietimo įstaigų ir viešojo administravimo institucijų projektuose). Turimi duomenys neleidžia daryti kategoriškų vertinimo išvadų. Įvairių tyrimų duomenys rodo, kad įvairių švietimo lygių absolventams darbo rinkoje trūksta tiek specialiųjų, tiek ir bendrųjų kompetencijų. Tad gana tolygus BPD 2.4 priemonės lėšų pasiskirstymas pagal kompetencijų grupes atrodo logiškas.

1.5. Paramos atitikimas ūkio sektorių poreikiams

Analizuodami kiek BPD 2.4 priemonės investicijos atitiko ūkio sektorių poreikius siekėme įvertinti tris pagrindinius aspektus:

- 1) kiek paramos skyrimas skatino švietimo sistemos ir kitus ūkio sektorius atstovaujančių socialinių partnerių bendradarbiavimą;
- 2) kaip parama pasiskirstė tarp projektų, tenkinančių specifinių ūkio sektorių poreikius, ar buvo orientuojamasi į tuos ūkio sektorius, kurie auga sparčiausiai;
- 3) kaip BPD 2.4 priemonė dera su 2.2 priemone „Darbo jėgos kompetencijos ir gebėjimų prisitaikyti prie pokyčių ugdymas“.

Švietimo institucijų ir socialinių partnerių bendradarbiavimas padeda užtikrinti tiesioginę informacijos perdavimą apie aktualiausius ūkio poreikius specialistų rengimui, apie švietimo paslaugų pasiūlą ir paklausą. Toks bendradarbiavimas taip pat suteikia galimybes planuoti ir derinti specialistų rengimo veiksmus mokymo įstaigoje ir darbo vietoje, kartu organizuoti praktinį mokymą, praktikas ir pan. Nusistovėję ilgalaikiai ryšiai padeda užtikrinti pasitikėjimą ir duoda abipusę naudą.

Vertinant BPD 2.4 priemonės gaires pareiškėjams galima pastebėti, kad jose nenumatytos galimybės pareiškėjams rengti ir teikti projektus partnerystėje kartu su ne švietimo sektoriaus darbdavių ir kitų socialinių partnerių atstovais. Taip neišnaudota gera proga paskatinti švietimo sistemos atvirumą ir sustiprinti jos ryšius su socialiniais partneriais.

Ši problema buvo iškelta ir projektų vadovų apklausos metu. Kai kurių respondentų nuomone, buvo nustatyti nepagrįstai ribojantys reikalavimai potencialiems partneriams. Gairėse partneriams kelti tie patys reikalavimai kaip ir pareiškėjams. Todėl buvo įmanoma partnerystė tik tarp įvairių švietimo ir mokymo įstaigų, ekspertinių institucijų. Tik Pramonės, prekybos ir amatų rūmams ir Žemės ūkio rūmams buvo padaryta išimtis, įtraukiant juos į galimų pareiškėjų ratą, tuo tarpu kitos nevyriausybinės organizacijos galėjo dalyvauti tik tuo atveju, jei viena iš pagrindinių jų veiklų buvo švietimas.

Tuo tarpu glaudesnis mokymo institucijų ir verslo įmonių bendradarbiavimas yra vienas iš šalies švietimo strateginių siekių. Atskirus ūkio sektorius atstovaujančių darbdavių asociacijų aktyvus dalyvavimas tobulinant mokymosi visą gyvenimą sistemą turėtų būti ne tik galima, bet ir būtina sąlyga gauti Europos socialinio fondo paramą. Kartu su švietimo įstaigomis dalyvaudami projektų įgyvendinime socialinių partnerių atstovai galėtų tiesiogiai prisidėti savo žiniomis prie sėkmingo projektų įgyvendinimo.

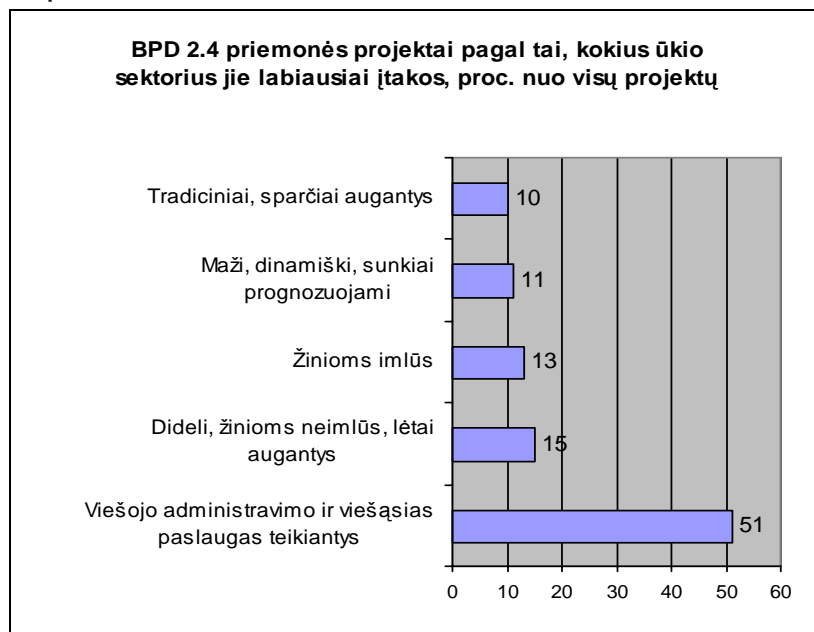
Įgyvendinant 2.4 priemonės projektus dalis socialinių partnerių buvo pakviesti į projektų priežiūros komitetus, arba projektų valdymo grupes. Tačiau projektų priežiūros komitetų formavimas buvo paliktas pačių paramos gavėjų atsakomybei. Pastarieji galėjo pasirinkti, ar ir kurie socialiniai partneriai bus atstovaujami jų projektų priežiūros komitetuose. Tai nebūtinai yra blogai, nes gyvybinga partnerystė yra abipusis ryšys, kuris remiasi abiejų pusių noru bendradarbiauti. Kita vertus, bendradarbiavimas veiksmingiausias tarp lygiateisių partnerių, o šiuo atveju socialiniai partneriai neturėjo galimybių patys imtis iniciatyvos siūlyti projektų idėjas ir rinktis partnerius švietimo institucijų tarpe.

Kitas svarbus BPD 2.4 priemonės investicijų atitikimo ūkio poreikiams aspektas - paramos pasiskirstymas tarp projektų, tenkinančių specifinių ūkio sektorių poreikius. Labai svarbu, kad švietimo sistema neatsilikėtų nuo gyvenimo ir tenkintų ateities, o ne praeities mokymo poreikius. Todėl ypač svarbu, kad deramas dėmesys būtų skiriamas sparčiausiai augantiems ūkio sektoriams, kurių mokymo poreikiai taip pat auga sparčiausiai. Projektų aprašymų ekspertinio vertinimo būdu ir naudodami ūkio sektorių grupavimą paremtą ekonominės veiklos rūšių klasifikacija BPD 2.4 priemonės projektus priskyrimo ūkio sektoriams, kurių poreikius projektai labiausiai tenkina.

Nustatėme, kad apie pusę visų BPD 2.4 priemonės projektų buvo skirti **viešojo administravimo ir viešąsias paslaugas teikiančių sektorių** grupei¹⁶. Tai yra suprantama, nes didelė dalis projektų buvo skirti pačiam švietimo sektoriui (sistemos tobulinimo, mokytojų kvalifikacijos gerinimo ir pan. projektai). Ypač daug tokių projektų finansuota iš 2004 m. konkurso - juose viešojo administravimo ir viešąsias paslaugas teikiančių sektorių grupei priskirti net apie 60 proc. visų projektų.

¹⁶ Ūkio sektorių priskyrimo vienai ar kitai grupei kriterijus žr. 1 priedą „Tyrimo metodika“

28 pav.

Saltinis: Švietimo ir mokslo ministerija bei SFMIS, duomenys surinkti remiantis ekspertiniu vertinimu

Apie 15 proc. visų BPD 2.4 priemonės projektų buvo skirti (mokymo programoms rengti ir pan.) **didelių, žinioms neimlių, lėtai augančių sektorių** grupei (28 pav.). Šiuose sektoriuose dirba didelė dalis šalies užimtųjų (2004 m. 23,6 proc.), tačiau jų tarpe tik nedidelę dalį sudaro aukštos kvalifikacijos darbo jėga. Pastaraisiais metais ši sektorių grupė susiduria su svarbiais iššūkiais – konkurencija su pigios darbo jėgos šalimis, poreikiu sparčiai didinti darbo našumą, santykinai žemu investicijų lygiu, lėta restruktūrizacija ir gamybos procesų modernizacija. Pagal studijoje „Magistrantūros ir ūkio poreikių atitikimas“ apibrėžtą optimistinį scenarijų¹⁷, šie sektoriai turėtų sparčiai restruktūrizuotis, diegti pažangiausias technologijas, pereiti prie aukštesnės pridėtinės vertės produktų kūrimo. Tačiau šie procesai lemtų spartų užimtųjų skaičiaus aptariamuose sektoriuose mažėjimą. Tai reiškia, kad šių sektorių bendra paklausa naujų specialistų rengimui yra santykinai nedidelė ir mažėja (optimistinio scenarijaus atveju gali kiek padidėti aukštos kvalifikacijos specialistų paklausa, tačiau didėjimas lyginant su kitais sektoriais absoliučiais skaičiais bus nedidelis), o aktualiausias šiems sektoriams galėtų būti įvairios darbo jėgos kvalifikacijos tobulinimo ar perkvalifikavimo paslaugos. Tikėtina, kad darbo jėgos šiuose sektoriuose nuolat trūksta dėl vidutiniškai santykinai žemų atlyginimų, tačiau darbo rinkoje būtent darbo kaina labai gerai apibūdina darbo jėgos paklausos lygį.

Priešingos tendencijos prognozuojamos **žinioms imliems sektoriams**. Ši sektorių grupė įdarbina santykinai nedidelę dalį užimtųjų (7,4 proc. 2004 m.), tačiau juose (ypač **žinioms imlių paslaugų sektoriuose**) per artimiausius 5 metus prognozuojama didelė, pirmiausia aukštos kvalifikacijos specialistų paklausa. Tam turės įtakos kelios priežastys. Viena jų – sparti ir sėkminga sektorių restruktūrizacija. Pastaraisiais metais investuojant į žinioms imlias technologijas ir sparčiai augant darbo našumui, žinioms imlių sektorių užimtųjų struktūra labai pasikeitė. Daugiausia sumažėjo darbininkiškų profesijų užimtųjų ir išaugo aukštąjį universitetinį išsilavinimą turinčių

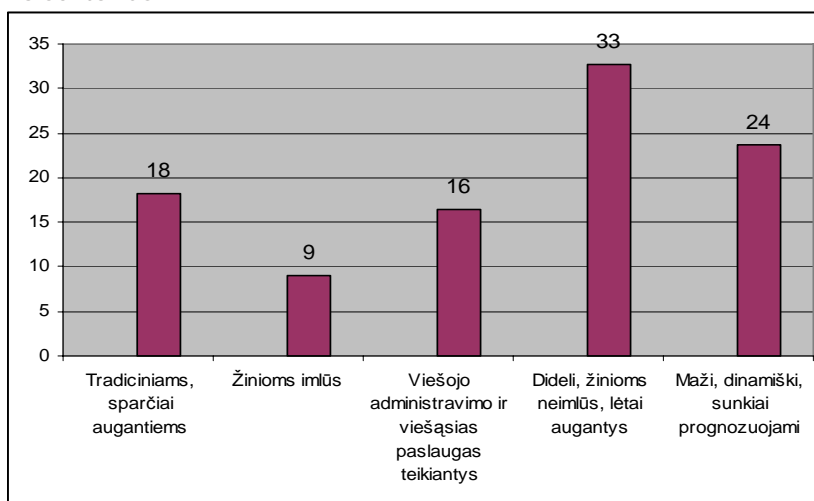
¹⁷ Viešosios politikos ir vadybos institutas. Magistrantūros ir Lietuvos ūkio poreikių atitikimas. Vilnius, 2006.

ir 1–2 profesijų grupėms priskiriamų (vadovų ir vyr. specialistų) užimtųjų skaičius. Šių užimtųjų dalys bendroje užimtųjų struktūroje taip pat gerokai padidėjo¹⁸. Specialistų paklausą žinioms imliuose sektoriuose taip pat stipriai veikia sparti šių sektorių plėtra. Ją lemia ne tik nemažos investicijos, sparti Lietuvos ir iš dalies užsienio rinkų plėtra, bet taip pat sektorių įmonių gebėjimas pritraukti aukščiausios kvalifikacijos darbuotojus. Egzistuoja abipusiai priklausomybės ryšiai tarp sektorių plėtros ir aukštos kvalifikacijos specialistų dalies šiuose sektoriuose. Tai patvirtina ne tik Lietuvos žinioms imlių sektorių analizė, bet ir ES senbuvį ūkio ir užimtųjų struktūros analizė. Ji rodo, kad tos šalys, kuriose yra geriausiai išplėtoti ir sparčiausiai augantys žinioms imlūs paslaugų sektoriai, taip pat turi santykinai didžiausią užimtųjų, baigusį aukštąjį mokslą, dalį. Tačiau žinioms imlių sektorių grupei tiesiogiai buvo skirta tik apie 13 proc. visų BPD 2.4 priemonės projektų (28 pav.).

Ypač maža 2.4 priemonės finansuotų projektų dalis - tik apie 10 proc. - buvo skirta **tradiciniams, stabiliai augantiems ūkio sektoriams**. Šie sektoriai yra labai dideli (apie 40 proc. visų šalies užimtųjų 2004 m.) ir stabiliai auga, jie yra ypač svarbi Lietuvos ūkio dalis. Sektorių plėtra daugiausiai lemia darbininkiškų profesijų atstovų paklausą¹⁹. Jau dabar tradiciniai, stabiliai augantys sektoriai (tokie kaip statyba, transportas) pasigenda kvalifikuotos darbo jėgos, todėl ypač svarbu investuoti į darbo našumo didinimą šiuose sektoriuose, kuris yra tiesiogiai susijęs ir su žmogiškųjų išteklių kvalifikacijos gerinimu ir mokymo programų, skirtų specialistams rengti, tobulinimu, atsižvelgiant į ūkio poreikius. Todėl šiems sektoriams taip pat turi būti skiriamas deramas dėmesys skiriant paramą mokymosi visą gyvenimą sistemos tobulinimui.

Mažų dinamiškų sunkiai prognozuojamų sektorių grupėje 2004 m. dirbo apie 6,9 proc. visų šalies užimtųjų ir bendrai jie neaugo taip sparčiai kaip „žinioms imlūs“ ar „tradiciniai stabiliai augantys“ sektoriai. Net 11 proc. visų BPD 2.4 priemonės finansuotų projektų sudarė šiai sektorių grupei skirti projektai.

29 pav. Profesinių mokyklų įgyvendinamų projektų pasiskirstymas pagal ūkio sektorius

Saltinis: Švietimo ir mokslo ministerija bei SFMIS, duomenys surinkti remiantis ekspertiniu vertinimu

¹⁸ Ten pat.

¹⁹ Viešosios politikos ir vadybos institutas, „Magistrantūros ir Lietuvos ūkio poreikių atitikimas“, Vilnius, 2006.

Analizuojant projektus, įgyvendinamus įvairių pareiškėjų, matyti, kad visų pareiškėjų projektai, išskyrus profesinių mokyklų, daugiausia buvo skirti švietimo sektoriui, arba tolygiai pasiskirstė po visus sektorius. Tai nebūtinai yra optimalu. *Universitetai* daugiau dėmesio turėtų skirti žinioms imliems sektoriams, kurių paklausa aukštos kvalifikacijos specialistams sparčiai auga.

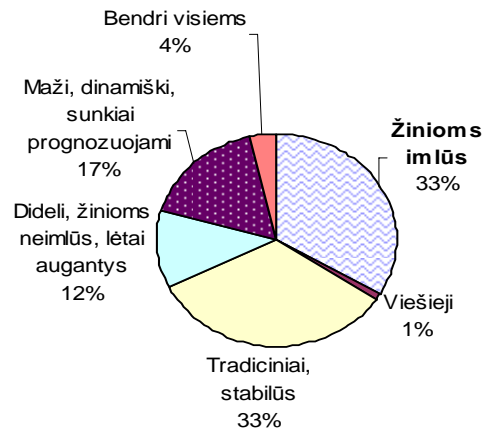
Taip pat verta detaliau panagrinėti *profesinių mokyklų* projektų pasiskirstymą pagal ūkio sektorius (29 pav.). Daugiausia šių projektų buvo skirti dideliems, žinioms neimliems ir lėtai augantiems bei mažiems, dinamiškiems, sunkiai prognozuojamiems ūkio sektoriams. Tuo tarpu tradiciniams stabiliai augantiems sektoriams, kuriuose šiuo metu dirba didžiausia šalies užimtųjų (ypač turinčių profesinį išsilavinimą) dalis ir kurie sparčiai auga bei išgali sparčiau kelti dirbančiųjų atlyginimus, buvo skirta neproporcingai maža dalis projektų. Šis pasiskirstymas greičiausiai atspindi inerciją profesinio mokymo sistemoje, kai prioritetas teikiamas tiems sektoriams, kurie kažkada buvo pagrindinis šalies ekonomikos variklis. Atsižvelgiant į pasikeitusią situaciją profesinio mokymo sistemai būtina nusistatyti naujus prioritetus ir stipriau orientotis į didžiausius dabarties ir ateities mokymo poreikius ir galimybes.

Dar vienas analizuotas BPD 2.4 priemonės investicijų atitikimo ūkio poreikiams aspektas – BPD 2.4 ir 2.2 priemonių suderinamumas. Pagal BPD 2.2 priemonę „Darbo jėgos kompetencijos ir gebėjimų prisitaikyti prie pokyčių ugdymas“ gaunančios finansavimą įmonės ir asociacijos taip pat priskirtos ūkio sektorių grupėms. Dalis projektų vykdytojų buvo priskirti visiems sektoriams (pvz., Jaunųjų vadovų asociacija).

Iš įmonių ir asociacijų pasiskirstymo pagal ūkio sektorių grupes akivaizdu, kad daugiausia BPD 2.2 priemone finansuojamų mokymų vyksta žinioms imlių bei tradicinių ir stabiliai augančių sektorių grupių įmonėse (30 pav.). Todėl galima teigti, jog būtent šiose ūkio sektorių grupėse yra didžiausias darbuotojų mokymo poreikis. Tuo tarpu BPD 2.4 priemonė, kaip minėta 1.5 poskyryje, nepakankamai skatina investicijas į žinioms imlius bei tradicinius ir stabiliai augančius sektorius. Šiems sektoriams netiesiogiai buvo skirta atitinkamai 13 ir 10 proc. projektų.

Vertinant BPD 2.2 priemonės finansuotus projektus matyti, kad didelių, žinioms neimlių, lėtai augančių sektorių grupės darbuotojų mokymų paklausa buvo mažiausia, tuo tarpu atsižvelgiant į finansuotus BPD 2.4 priemonės projektus – minėtai sektorių grupei buvo skirta santykinai daugiausiai projektų po viešojo administravimo ir viešąsias paslaugas teikiančių sektorių grupės.

30 pav. Pagal BPD 2.2 priemonę finansuojamų projektų vykdytojų – įmonių bei asociacijų - pasiskirstymas pagal ūkio sektorius

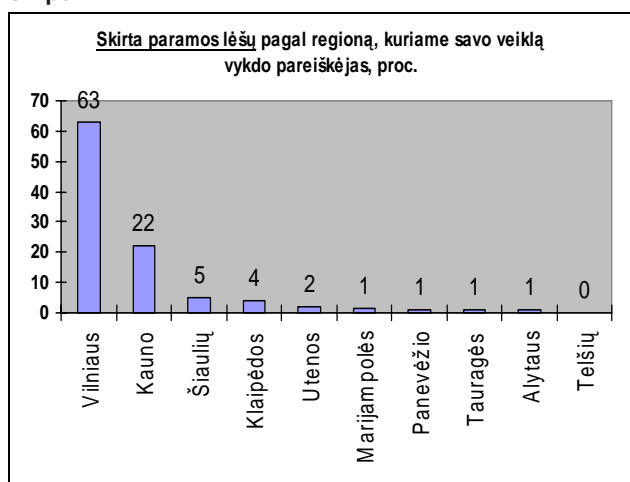
Šaltinis: ESFA, duomenys apibendrinti remiantis ekspertiniu vertinimu

Apibendrinant galima teigti, kad BPD 2.4 priemonės įgyvendinimas ne visiškai atitinka ūkio poreikius. Taip yra dėl to, kad neskatinama partnerystė tarp švietimo įstaigų ir socialinių partnerių ir dėl to, kad paramos pasiskirstymas pagal ūkio sektorius prastai atspindi sektorių grupių plėtros ir specialistų bei mokymo paklausos tendencijas. Pernelyg mažai dėmesio skiriama žinioms imlių ir tradicinių stabiliai augančių sektorių grupėms. Pirmai sektorių grupei turėtų būti skirta didesnė dalis universitetų ir galbūt kolegijų projektų. Tuo tarpu antrai grupei turėtų būti skirta didžiausia dalis profesinio mokymo įstaigų projektų ir jei ne pati didžiausia, tai labai reikšminga kolegijų projektų dalis. Ateityje gairėse pareiškėjams reikėtų nustatyti ūkio sektorių prioritetus, į kuriuos profesinio mokymo įstaigos turėtų stengtis labiau orientuotis, siekdamos gauti ES struktūrinių fondų finansavimą.

1.6. Indėlis į regioninių skirtumų mažinimą

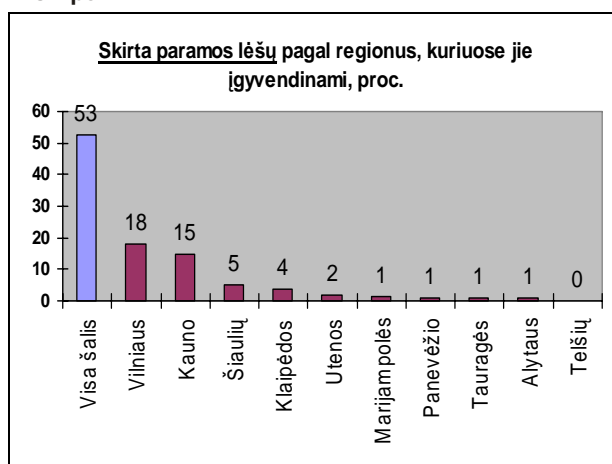
Įgyvendinant BPD 2.4 priemonę buvo siekiama mažinti regionų išsivystymo skirtumus ir projektams, įgyvendinamiems probleminėse teritorijose, buvo teikiamas prioritetas. Vadovaujantis BPD skyriaus „Regionų dimensija“ nuostatomis, probleminiams Lietuvos regionams buvo priskirti Marijampolės ir Tauragės apskritys, Šalčininkų ir Skuodo rajonai bei Ignalinos AE zona. Projektai, įgyvendinami minėtose teritorijose, buvo skatinami papildomai skiriant nedidelį balų skaičių vertinimo metu. Šiame skyriuje siekėme įvertinti, kiek BPD 2.4 priemonės investicijos sudarė sąlygas tolygiai regionų plėtrai.

31 pav.

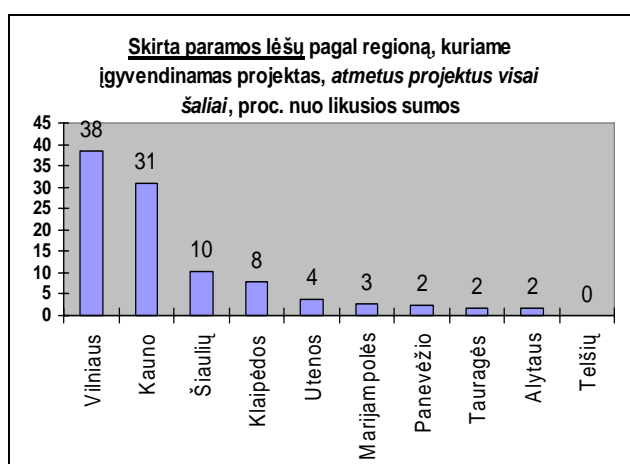

Šaltinis: Švietimo ir mokslo ministerija bei SFMIS, duomenys atrinkti remiantis ekspertiniu vertinimu

32 pav.

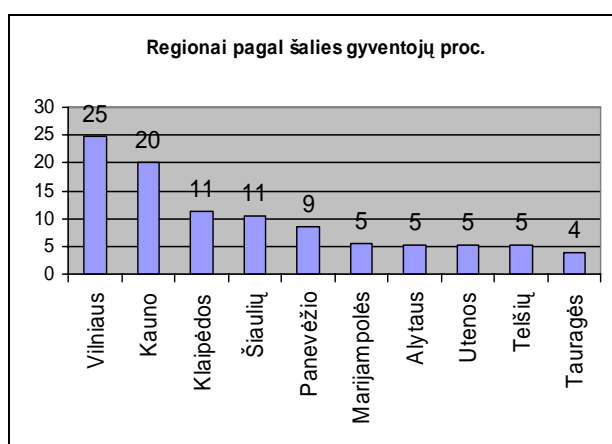

33 pav.

Šaltinis: Švietimo ir mokslo ministerija bei SFMIS, duomenys atrinkti remiantis ekspertiniu vertinimu

34 pav.

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas

Analizuojant, kaip BPD 2.4 priemonės parama pasiskirstė pagal regionus, matyti, kad daugiau nei pusė paramos lėšų buvo skirta projektams, kurių veikla įtakos visų šalies regionų plėtrą t.y. nacionaliniams projektams (32 pav.). Tačiau, neskaiciuojant valstybinės svarbos ir visai šaliai skirtų projektų, kurių daugiausiai teikė Vilniuje (ir gerokai mažiau Kaune) veikiančios įstaigos, daugiausiai projektų ir kartu didžioji dalis BPD 2.4 priemonės paramos vis tiek buvo sukoncentruota Vilniuje ir Kaune (33 pav.). Pagrindinės priežastys - Vilniuje ir Kaune yra sutelkti šalies universitetai ir dauguma stipriausių neformaliojo švietimo įstaigų. Kitų regionų, kuriuose kartu gyvena apie 55 proc. Lietuvos gyventojų (34 pav.), pareiškėjai gavo tik apie 31 proc. visos paramos pagal BPD 2.4 priemonę.

Nebuvo paremtas nė vienas projektas iš Telšių regiono. Tikėtina, kad projektų rengimo gebėjimai šiame regione yra ypač nedideli. Taip pat sąlyginai nedaug aukštos kokybės projektų pateikė Tauragės (3 finansuoti projektai), Alytaus (3 projektai), Utenos (4 projektai) ir Marijampolės (4 projektai) regionų pareiškėjai.

Apibendrinant galima teigti, kad BPD 2.4 priemonės parama tarp regionų pasiskirstė netolygiai. Mokymo paslaugų teikėjai iš Vilniaus ir Kauno regionų gavo daugiausiai paramos, kai tuo tarpu kitų Lietuvos

regionų mokymo paslaugų teikėjai, net ir tie, kuriems vertinimo metu buvo skiriami papildomi balai kaip „probleminių regionų“ atstovams, gavo mažiausiai paramos. Todėl galima daryti išvadą, kad BPD 2.4 priemonės lėšos ne tik nesumažins regioninių kokybiškų švietimo paslaugų prieinamumo skirtumą, bet ir gali juos šiek tiek padidinti.

1.7. BPD 2 prioriteto priemonių ir 1.5. priemonės derinys

Vertinant BPD 2.4 priemonės įtaką, svarbu nustatyti ar buvo tinkamai suderintos investicijos pagal šią priemonę ir pagal BPD 1.5 priemonę „Darbo rinkos, švietimo, profesinio mokymo, mokslo ir studijų institucijų bei socialinių paslaugų infrastruktūros plėtra“.

Pagrindinis BPD 1.5 priemonės tikslas yra mažinti teritorinius darbo rinkos paslaugų skirtumus, plėtoti ir atnaujinti švietimo, mokslinių tyrimų ir plėtros, profesinio rengimo, konsultavimo ir profesinio mokymo sektorių infrastruktūrą, gerinti šių paslaugų kokybę, mažinti atotrūkį tarp šių paslaugų, teikiamų Lietuvoje ir atitinkamų paslaugų, teikiamų pirmaujančiose ES valstybėse, lygio. BPD 1.5 priemonė papildo visas BPD 2 prioriteto priemones, finansuodama reikalingos įrangos įsigijimą, infrastruktūros kūrimą ir atnaujinimą.

Iš viso yra įgyvendinami 43 BPD 1.5 priemonės projektai, turintys tiesiogines sąsajas su BPD 2.4 priemonės projektais. Taip pat įgyvendinami dar 8 BPD 1.5 priemonės projektai, kuriuos papildantiems BPD 2.4 priemonei teiktiems projektams parama nebuvo skirta.

Tačiau BPD 1.5 ir 2.4 priemonių susiejimas (teikiant paraiškas 1.5 priemonei buvo reikalaujamas papildantis 2.4 ar 2.5 priemonės projektas) nebuvo ir negalėjo būti tinkamai įgyvendintas. Pirmiausia, investicijų į infrastruktūrą poreikis stipriai viršijo BPD 1.5 priemonės finansavimo galimybes. Todėl iš pat pradžių buvo galima tikėtis, kad tik nedidelė dalis BPD 2.4 priemonės projektų bus papildyta būtinomis investicijomis į švietimo infrastruktūrą. Tuo tarpu investicijų į mokymo infrastruktūrą poreikis yra milžiniškas – daug metų investicijoms į šią infrastruktūrą valstybės investicijų nebuvo skiriama ir todėl didelės dalies valstybinių mokymo įstaigų didelė dalis turimos infrastruktūros yra susidėvėjusi ir prastai pritaikyta šiuolaikiniams mokymosi poreikiams.

Atsižvelgiant į tai, beveik trys ketvirtadaliai BPD 2.4 priemonės paramos gavėjų siekė gauti BPD 1.5 priemonės finansavimą (34 pav.), tačiau tik maždaug penktadalis jų gavo. BPD 2.4 priemonės projektai buvo neretai teikiami tik kaip investicijų į mokymo infrastruktūrą priedai. Todėl gana dažnai BPD 2.4 priemonės projektų parengimo kokybė buvo nepakankama. Dalis BPD 2.4 priemonės projektų negalėjo būti įgyvendinami visiškai nepriklausomai nuo BPD 1.5 priemonės paramos ir todėl šiuo metu patiria įvairių sunkumų. Tai rodo anketinės projektų vadovų apklausos rezultatai.

34 pav. Atsakymų į klausimą „Ar Jūs teikėte projektą ir pagal BPD 1.5 priemonę „Darbo rinkos, švietimo, profesinio mokymo, mokslo ir studijų institucijų bei socialinių paslaugų infrastruktūros plėtra“ siekdami papildyti investicijas, kurias Jūs gavote (planavote gauti) pagal BPD 2.4 priemonę?“ pasiskirstymas (N=76)

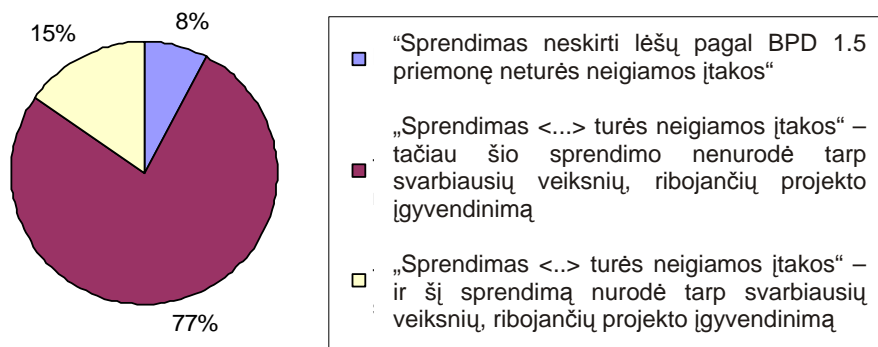
Šaltinis: VŠĮ Viešosios politikos ir vadybos instituto atlikta projektų vadovų anketinė apklausa, 2006 m. rugpjūtis-rugsėjis.

Projektų vadovų buvo klausiama, kokią įtaką jų BPD 2.4 priemonės projekto tikslų pasiekimui turėjo (turės) sprendimas neskirti lėšų pagal BPD 1.5 priemonę. Dauguma (92 proc.) apklaustų projektų vadovų atsakė, kad tai neigiamai įtakoja (įtakos) BPD 2.4 priemonės projekto įgyvendinimą. Respondentai šią neigiamą įtaką įvardino dvejopai – vieni teigė, kad jų (BPD 2.4 priemonės) projekto tikslai bus pasiekti, bet sumažės rezultatų kokybė arba įgyvendinimo procesas taps sunkesnis, tuo tarpu kiti – kad projekto tikslai bus tik dalinai pasiekti arba išvis nepasiekti²⁰. Remiantis atsakymų į anketos klausimus analize, didžiausią neigiamą įtaką, nefinansavus projektų pagal BPD 1.5 priemonę, patirs profesinės mokyklos ir kolegijos, tuo tarpu neigiamo poveikio išvengs pagrinde bendrųjų kompetencijų ugdymo projektai.

Iš visų respondentų, apklausos metu teigusių, jog BPD 1.5 priemonės nefinansavimas turės neigiamos įtakos jų (BPD 2.4 priemonės) projektui, tarp svarbiausių veiksnių, kurie apsunkina projekto įgyvendinimą, 1.5 priemonės veiklos nefinansavimą nurodė tik maždaug šeštadalis atsakiusiųjų (žr. 35 pav.). Taigi iš apklausos rezultatų matyti, jog sprendimas neskirti lėšų pagal BPD 1.5 priemonę daugeliu atveju (92 proc.) daro neigiamą įtaką projekto įgyvendinimo kokybei ir tikslų įgyvendinimo apimčiai, tačiau palyginti retais atvejais (15 proc.) šis veiksnys yra įvardijamas kaip vienas iš trijų svarbiausių veiksnių, „labiausiai apsunkinančių <...> BPD 2.4 priemonės projekto rengimą ir įgyvendinimą“.

²⁰ Nėra statistiškai reikšmingo skirtumo tarp atsakiusiųjų vienaip ar kitaip.

35 pav. Atsakymų į klausimą „Kokią įtaką Jūsų BPD 2.4 priemonės projekto tikslų pasiekimui turėjo (turės) sprendimas neskirti lėšų pagal BPD 1.5 priemonę“ palyginimas su klausimo „Kokie išoriniai veiksniai labiausiai apsunkino Jūsų (BPD 2.4 priemonės) projekto rengimą ir įgyvendinimą“ atsakymuose paminėtais veiksniais palyginimas (N=26, tik tie respondentai, kurie negavo finansavimo pagal BPD 1.5 priemonę).

Šaltinis: VŠĮ Viešosios politikos ir vadybos instituto atlikta projektų vadovų anketinė apklausa, 2006 m. rugpjūtis-rugsėjis.

Apibendrinant galima teigti, kad BPD 1.5 ir 2.4 priemonės, „kietųjų“ ir „minkštųjų“ investicijų santykis nebuvo optimalus, nes realus poreikis investicijoms į infrastruktūrą buvo keliskart didesnis. Pareiškėjai vadovavosi nepagrįstais lūkesčiais ir todėl neretai nukentėjo jų BPD 2.4 projektų kokybė arba sudėtingesnis tapo jų įgyvendinimas. Planuojant ESF ir ERPF investicijų derinimą ateityje reikėtų užtikrinti, kad papildančiųjų investicijų švietimo infrastruktūrai apimtys būtų bent 2 kartus didesnės nei turimų investicijų į žmogiškuosius išteklius apimtys. ESF priemonių konkursus galima būtų išskaidyti taip, kad tik dalis jų būtų tiesiogiai siejami ir derinami su investicijų į infrastruktūrą konkursais, o kitais atvejais būtų skelbiami konkursai visiškai savarankiškiems ESF projektams. Kita išeitis, kuri galėtų padėti geriau subalansuoti ESF ir ERPF investicijas – tai nacionalinių kompleksinių programų, kurios dalyje struktūrinių fondų finansuojamų veiklos sričių pakeistų finansavimą atviro konkurso būdu, įgyvendinimas.

2. NAŠUMAS

Šiuo metu neįmanoma išsamiai įvertinti BPD 2.4 priemonės paramos našumo, nes pirmiausia nebaigti įgyvendinti šios priemonės finansuoti projektai - taigi dar negalima nustatyti galutinio santykio tarp įdėtų lėšų ir gautų rezultatų.

Apskritai toks įvertinimas būtų nepaprastai sudėtingas, nes BPD 2.4 priemonė finansavo labai daug įvairių veiklos sričių su skirtingais rezultatais, o projektai neretai yra labai kompleksiški, kai kelios skirtingos veiklos visiškai arba ir dalies prisideda prie vieno ar kito rezultato pasiekimo. Taip pat nepaprastai sudėtinga biudžeto eilučių išlaidas priskirti vienai kuriai veiklai. Neretai atskiros biudžeto kategorijos finansuoja keletą skirtingų veiklų įgyvendinimą arba vienai veiklai skiriamos lėšos iš kelių skirtingų biudžeto kategorijų. Todėl sudėtinga susieti biudžeto išlaidas su veiklomis, o veiklas su rezultatais.

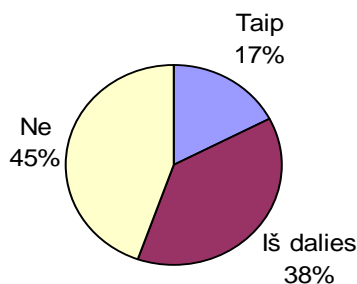
Galiausiai sudėtinga būtų objektyviai įvertinti ar pasiekti rezultatai atitinka ar viršija rinkos kainas, pvz., dėl to, kad daliai rezultatų sunku būtų surasti analogus rinkoje palyginimui. Galimi dideli kokybiniai skirtumai kurių vertę pinigais sunku išmatuoti. Pvz., sudėtinga tiksliai įvertinti kiek BPD 2.4 priemonės projektuose vidutiniškai kainavo vienos profesinio mokymo ar studijų programos parengimas, nes reikėtų analizuoti kiekvieno projekto biudžetą ir bandyti nustatyti, kurios biudžeto kategorijos ir eilutės kuria dalimi finansavo veiklas, kurios baigėsi programos parengimu. Programos parengimui galėjo tarnauti tiesioginis rengėjų darbas, netiesioginis projekto personalo darbas, pvz., administruojant projektą ar vykdant vidinius mokymus, įvairių programos parengimui reikalingų paslaugų įsigijimas, pvz., rinkos tyrimų, specifinės ekspertizės, studijų vizitų ir kitų paslaugų įsigijimas. Todėl programos realią kainą būtų labai sudėtinga suskaičiuoti net ir projektą įgyvendinančioms institucijoms. Toliau, net jei ir pavyktų suskaičiuoti, būtų sudėtinga nuspręsti ar geras programos rengimo išlaidų ir rezultato santykis, nes programa programai nelygi – kaina gali priklausyti nuo trukmės, turinio specifikos, teikimo formos ir kitų veiksnių. Taigi tikslus BPD 2.4 priemonės našumo įvertinimas pareikalautų labai daug laiko ir pastangų.

Rengdami šią ribotos apimties vertinimo ataskaitą našumo sampratą susiauriname ir siekime įvertinti išorinius (BPD 2.4 priemonės projektus įgyvendinančių institucijų atžvilgiu) veiksnius, kurie apsunkina projektų įgyvendinimą, didina projektų sąnaudas ir todėl mažina projektų našumą. Papildomų BPD lėšų padidėjusioms sąnaudoms kompensuoti neskiriama, tačiau šie kaštai vis tiek dengiami didžiąja dalimi šalies biudžeto lėšomis, nes absoliuti dauguma projektų vykdytojų yra finansuojami iš biudžeto. Šis vertinimas daugiausia remiasi projektų vadovų apklausos rezultatais.

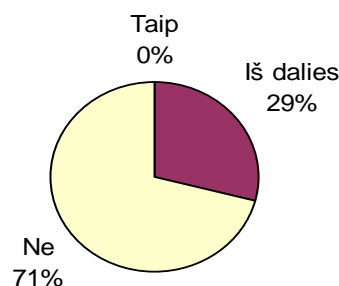
Anketinės projektų vadovų apklausos metu buvo prašoma atsakyti, ar yra išorinių veiksnių (projekto ir institucijos atžvilgiu), kurie apsunkina (apsunkino) jų (BPD 2.4 arba 1.5 priemonės) projekto rengimą ir

įgyvendinimą (žr. 36 pav.) ir kaip tai atsiliepia (atsilieps) projekto veiksmingumui ir našumui²¹. BPD 2.4 priemonės projektų vadovų atsakymus palyginus su BPD 1.5 priemonės projektų vadovų atsakymais – akivaizdu, jog pirmieji patiria daugiau neigiamą įtaką jų projektams darančių veiksnių (žr. 37 pav.).

36 pav. Atsakymų į klausimą „Ar yra išorinių veiksnių (projekto ir institucijos atžvilgiu), kurie apsunkina (apsunkino) Jūsų (BPD 2.4 priemonės) projekto rengimą ir įgyvendinimą?“ pasiskirstymas (N=76)

37 pav. Atsakymų į klausimą „Ar yra išorinių veiksnių (projekto ir institucijos atžvilgiu), kurie apsunkina (apsunkino) Jūsų (BPD 1.5 priemonės) projekto rengimą ir įgyvendinimą?“ pasiskirstymas (N=76)

Šaltinis: VŠĮ Viešosios politikos ir vadybos instituto atlikta projektų vadovų anketinė apklausa, 2006 m. rugpjūtis-rugsėjis.

45 proc. apklaustų BPD 2.4 priemonės projektų vadovų nurodė, jog tokių veiksnių nėra, tuo tarpu likusieji 55 proc. atsakė, jog apsunkinantys projekto rengimą ar įgyvendinimą veiksniai egzistuoja ir daugiausiai įvardino administracinius trikdžius. Iš pastarųjų dažniausiai anketos atsakymuose minėti – **sudėtingas** projekto administravimas, **daug laiko** užimantys dokumentų derinimai ir viešieji pirkimai. Projekto administravimo sudėtingumą ir dideles laiko sąnaudas, remiantis anketų atsakymais, sudaro sudėtingos projektų paraiškų ir administravimo dokumentų formos ir per plati dokumentacija. Kai kurie apklausti projektų vadovai teigia, jog neproporcingai didelė laiko ir pastangų dalis turi būti skiriama dokumentų tvarkymui, todėl yra tikimybė, jog nepakankamai pastangų bus skirta projekto tikslams siekti.

ESFA BPD 2.4 priemonės 2006 I pusmečio įgyvendinimo ataskaitoje teigiama, kad projektų vykdytojai rengdami paraiškas netiksliai numatė su projektų administravimu susijusias darbo apimtis, todėl šiam darbui buvo numatyta per mažai projektus administruojančio personalo arba darbo dienų ar valandų. Todėl ESFA, siekdama spręsti šią problemą, pradėjo lanksčiau vertinti papildomo administruojančio personalo įtraukimo į projektus, darbo užmokesčio įkainio arba darbo dienų ar valandų skaičiaus padidinimo klausimus. Sprendimai dėl darbo užmokesčio įkainio arba darbo dienų ar valandų skaičiaus padidinimo priimami individualiai, atsižvelgiant į kiekvieno projekto sąlygas ir aplinkybes. Nepaisant to, ši problema vis dar išlieka aktuali.

²¹ Daugelio projektų veikla dar nesibaigė, todėl apklausti projektų vadovai ne visada galėjo įvardinti neigiamą įtaką jų projektams darančius veiksnius ar tiksliai įvertinti šių veiksnių įtaką projektų įgyvendinimui.

Prie administracinių veiksnių, mažinančių BPD 2.4 priemonės projektų našumą priskirtinas ir **apyvartinių lėšų trūkumas**²². Su šia problema susiduria pareiškėjai, neturintys papildomo projekto išlaidų finansavimo šaltinio (pvz., nuosavų lėšų iš kurių galėtų laikinai finansuoti apyvartinių lėšų trūkumą, neturi galimybių šių lėšų pasiskolinti). Apyvartinių lėšų trūkumas tapo ypač aktualus 2006 m. VI ketvirtyje, kai buvo įvykdyta didžioji dalis viešųjų pirkimų, pradėtos teikti paslaugos, už kurias projekto vykdytojai turi atsiskaityti. Neturint apyvartinių lėšų ir pareiškėjams nevykdant sutartinių įsipareigojimų, jiems gresia baudos ir gali būti skaičiuojami delspinigiai, kurie nėra projekto tinkamos išlaidos²³.

Apyvartinių lėšų trūkumą sukelia tai, kad ESFA tikrina mokėjimo prašymus vidutiniškai 4-5 mėn (pagal paramos sutartį privalo tikrinti 1-2 mėn.), be to, kai kurie pareiškėjų vienkartiniai mokėjimai yra didesni nei gautas avansas. Mokėjimo prašymų tikrinimo laiką sumažintų ESFA parengta tvarka dėl supaprastinto mokėjimo prašymų tikrinimo, tačiau šiai tvarkai delsia pritarti FM. Dideliems vienkartiniais mokėjimams pagal pasirašytas paslaugų arba prekių tiekimo sutartis labiausiai tinkamas yra sąskaitų apmokėjimo būdas, tačiau pagal Finansų ministerijos išaiškinimą, I ir II kvietimo Gairėse pareiškėjams nėra numatytas sąskaitų apmokėjimo būdas²⁴.

Ilgiau nei planuota užtrukęs dokumentų derinimas ar viešieji pirkimai labiausiai daro neigiamą įtaką dėl to, jog iškraipo projekto įgyvendinimo nuoseklumą. Bendrai visiems 2.4 projektams būdingos didelės **viešųjų pirkimų** apimtys. Projektuose dominuoja mokymo pasiūlos stiprinimo veiklos, daugiausiai įvairių dokumentų (mokymo programų, medžiagos ir kt.) rengimas. Labai dažnai tokie veiksmai yra samdomi išoriniai paslaugų teikėjai ir rečiau veikla yra vykdoma savarankiškai – vien projekto partnerių pajėgomis. Subsidija turėtų stimuliuoti pokyčius ir tobulėjimą paramos gavėjo organizacijoje, tačiau, perkant didelę dalį paslaugų išorėje, nauji gebėjimai subsidiją gavusioje organizacijoje gali neatsirasti ir toliau išliks jos priklausomybė nuo išorinių paslaugų, kurias galima nusipirkti tol, kol gaunamos subsidijos. Tad, jeigu ir sukuriamos naujos pažangios mokymo programos, jų teikimo metodai, mokymo medžiaga ir pan., gali būti, kad šiuos naujus produktus įgijusios įstaigos neturės gebėjimų juos naudoti savo mokymo veikloje ir nuolat atnaujinti.

Gebėjimų trūkumas gali būti sprendžiamas ne perkant išorines paslaugas, tačiau skatinant mokymo įstaigų partnerystę ir išteklių kooperavimą, naujų mokymo programų, medžiagos ar pan. dokumentų rengimui. Tai ne tik padėtų išvengti viešųjų pirkimų „spąstų“, kurie stabdo projektų įgyvendinimą, tačiau ilginiui ir valstybės investicijų į konkuruojančias programas, kurių nė viena negali būti pakankamai aukšto lygio dėl šioms programoms kokybiškai įgyvendinti reikalingų išteklių, išskaidymo tarp keleto konkuruojančių mokymo įstaigų.

Kita vertus, skiriant subsidijas įvairių dokumentų (mokymo programų, medžiagos ir kt.) rengimui, o ne tiesiogiai žmonių mokymui, iškreipiamos paskatos mokymo įstaigoms. Vietoje savo pagrindinės veiklos, už kurią gauna labai mažas pajamas (nes įprastas einamųjų

²² Martinėnienė R., Dapkutė R., Europos Sąjungos paramos koordinavimo skyriaus vyriausios specialistės, 2007 m. kovas.

²³ Dapkutė R., Europos Sąjungos paramos koordinavimo skyriaus vyriausioji specialistė, 2007 m. kovas.

²⁴ Ten pat.

išlaidų finansavimas iš biudžeto kur kas skurdesnis nei ES struktūrinių fondų), mokymo įstaigos sieks rengti kuo daugiau ir kuo brangesnių dokumentų už ES lėšas, o baigus juos finansuojančius projektus, blogiausiu atveju padės juos į stalčius, o geriausiu – teks tik tomis apimtimis, ir tokia kokybe, kiek leidžia įprastas biudžetinis finansavimas, ir galiausiai vėl susitelks ties naujais „pelningais“ ES finansuojamais projektais.

Apskritai, nors didelė dalis 2.4 priemonės projektų apima mokymų veiklą, tačiau neretai ji yra skirta tik išbandyti naujai sukurtus mokymo produktus ir besimokantys projektų eigoje neįgyja kvalifikacijų. Tuo tarpu daugelyje ES šalių narių senbuvių (pvz., Ispanijoje, Portugalijoje, Škotijoje/Jungtinėje Karalystėje) ESF subsidijų projektai pagrįdinti skirti mokymo veiklai ir juos vykdant patirtų kaštų (atlyginimai, stipendijos ir kt. plius pridėtinės išlaidos) dengimui.²⁵ Tokios veiklos tipinis rezultatas yra besimokančiųjų įgytos kvalifikacijos. Švietimo įstaigos, gaunančios tinkamą atlygį už savo pagrindinę – mokymo – veiklą tuomet gali gautas pajamas paskirstyti savo nuožiūra ir dalį jų investuoti į rinkos tyrimą, naujas programas ir pan. Tačiau tokiu atveju jų jau nevaržo sudėtinga ES struktūrinių fondų priežiūros ir kontrolės sistema ir jos gali daug lanksčiau naudoti savo lėšas, greičiau atsizvelgti į rinkos poreikius.

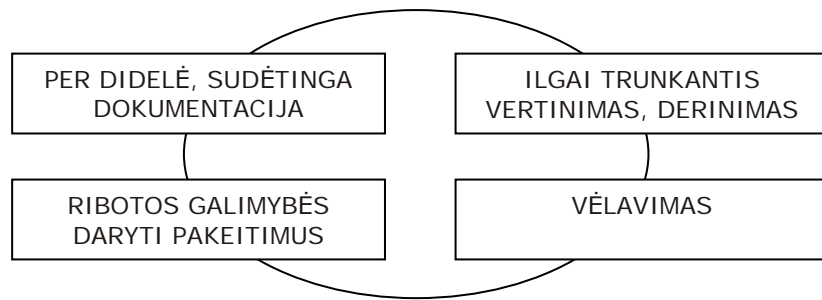
Todėl ateityje kur kas didesnę dalį ES struktūrinių fondų investicijų būtų racionaliau naudoti ne mokymo ar studijų programų, mokymo medžiagos ar pan. rengimui, o daugiau skiriama lėšų paprastesniems, trumpesniems ir paprasčiau kontroliuojamiems visų svarbiausių tikslinių grupių asmenų mokymo projektams. Atrenkant projektus pagal kokybinius kriterijus ir veikiant konkurencijai, investicijos į naujų programų rengimą ar esamų atnaujinimą didės savaime. Tiesiogiai investuojant į žmonių kvalifikacijas (o ne programų rengimą) kur kas greičiau pasireikš ir investicijų poveikis mokymosi visą gyvenimą lygiui ir kitiems strateginiams šalies plėtros rodikliams.

Neabejotinai paprastesnė ESF projektų finansavimo sistema leistų lengviau išmatuoti našumą. Jei vienintelis pagrindinis projekto rezultatas būtų suteikta kvalifikacija, visas šio rezultato pasiekimui reikalingas išlaidas galima būtų sumuoti ir dalinti iš diplomų skaičiaus. Tada žinotume, pvz., kiek kainavo paruošti vieną diplomuotą suvirintoją ir palyginti šią sumą su tipinėmis tokios kvalifikacijos specialisto parengimo išlaidomis Lietuvoje ar net užsienyje. Analogiškai pasiekimų lygiu būtų galima įvertinti ir palyginti kiek kainavo viena akademinė vykdytų mokymų valanda vienam jų dalyviui.

Svarbu paminėti tai, jog projekto įgyvendinimo našumui įtakos daro ir projekto administravimo grupės **kompetencija**. Statistiškai reikšminga respondentų dalis teigė, jog projekto administraciniam personalui trūksta žinių apie projekto administravimą. Pagrindinės to priežastys, remiantis anketinės apklausos duomenimis, yra aiškios informacijos apie projekto vykdymą (dokumentacijos tvarkymą) stoka, savalaikių ir kokybiškų konsultacijų bei mokymų projekto administracinei grupei trūkumas.

²⁵ Brožaitis H. Pasirengimas naudoti 2007–2013 m. Europos Sąjungos struktūrinę paramą Švietimo ir mokslo ministerijos kompetencijos srityje (seminaro pranešimas). Toliau, 2006 m. rugsėjo 6 d.

38 pav. Neigiamų administracinių veiksnių, dažniausiai projektų vadovų įvardintų anketinės apklausos metu, visuma

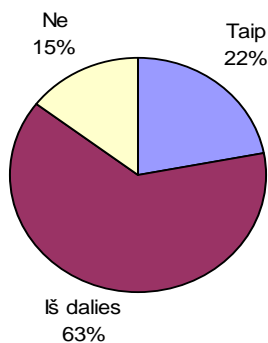
Kaip vienas svarbiausių projektų įgyvendinimo apribojimų įvardintas paraiškų vertinimo **vėlavimas** – pavėluotai pasirašius sutartį veiklų apimtys išlieka tos pačios, todėl projekto įgyvendintojai priversti darbus atlikti greičiau nei numatyta, todėl neretai kenčia kokybė. Kita vertus, švietimo projektų įgyvendinimo terminai turi būti labai glaudžiai susieti su mokslo metais, ir bet koks vėlavimas sukelia projekto žlugimo ar nepilno įgyvendinimo riziką. Palyginti dažnai anketos atsakymuose įvardijama administracinė kliūtis buvo per dideli suvaržymai atliekant projekto veiklą ir biudžeto pakeitimus. Anot respondentų, kintančios rinkos kainos ir kitos aplinkybės kelia būtinybę gana dažnai daryti minėtus pakeitimus tam, kad būtų pasiekti projekto tikslai ir našiau panaudotos projekto lėšos.

Projektų vadovų apklausos anketose tarp projekto vykdymą ribojančių veiksnių buvo nurodyti ir reiškiniai susiję su ESFA darbuotojais – tai didelė šio personalo kaita ir nepakankama kompetencija. Anketos atsakymuose paminėta, jog ESFA darbuotojams trūksta jų dalyko išmanymo, komunikacinių įgūdžių (gebėjimų bendrauti atvirai ir konstruktyviai, formuluoti aiškius atsakymus į pateiktus klausimus) ir lankstumo. Remiantis ESFA duomenimis, nuo 2005 m. iki 2006 m. rugpjūčio kas mėnesį buvo vidutiniškai 2-3 darbuotojai atleidžiami ir 7-8 priimami²⁶.

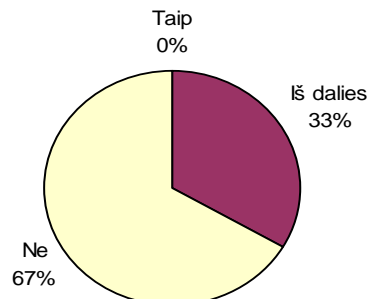
Aukščiau aprašyti veiksniai, anot respondentų, labiau neigiamai įtakos projektui skirtos paramos *našumą* (t.y., padidins projektą vykdančios institucijos laiko ar lėšų sąnaudas, siekiant užsibrėžtų projekto tikslų ar rezultatų), tačiau neturės didelės lemiamos įtakos paramos *veiksmingumui* (t.y. neužkirs kelio pasiekti projekto sutartyje užsibrėžtų projekto tikslų ar rezultatų, 39 ir 40 pav.). Detaliau BPD 2.4 priemonės paramos veiksmingumą analizuojame sekančiame skyriuje.

²⁶ ESFA, pranešimas Lietuvos pramonininkų konfederacijos konsultaciniame posėdyje, 2006-09-05.

39 pav. Atsakymų į klausimą „Ar Jūsų paminėti veiksniai sumažino (sumažins) Jūsų (BPD 2.4 priemonės) projektui skirtos paramos našumą – t.y. padidino (ar padidins) Jūsų institucijos laiko ar lėšų sąnaudas, siekiant užsibrėžtų projekto tikslų ar rezultatų (lyginant su planuotais projekto rengimo metu)?“ pasiskirstymas (N=76)

40 pav. Atsakymų į klausimą „Ar Jūsų paminėti veiksniai sumažino (sumažins) Jūsų (BPD 2.4 priemonės) projektui skirtos paramos veiksmingumą – t.y. neleido (neleis) visiškai pasiekti projekto sutartyje užsibrėžtų projekto tikslų ar rezultatų?“ pasiskirstymas (N=76)

Šaltinis: VŠĮ Viešosios politikos ir vadybos instituto atlikta projektų vadovų anketinė apklausa, 2006 m. rugpjūtis-rugsėjis.

Apibendrinant našumo vertinimą, galima teigti, kad dideli administraciniai sunkumai, kuriuos patiria BPD 2.4 priemonės projektus vykdančios institucijos, ženkliai didina jų laiko ir lėšų sąnaudas bei tiesiogiai mažina BPD 2.4 priemonės paramos našumą. BPD 1.5 priemonės projektų įgyvendinimui šios problemos kur kas mažiau būdingos – galima manyti dėl to, kad šios priemonės finansuoti projektai yra ne tokie kompleksiški. Ateityje reikėtų mažinti pagrindinės ESF finansuojamų į mokymą nukreiptų projektų kompleksškumą. Tai galima būtų pasiekti orientuotis į svarbiausius bet kurios švietimo veiklos rezultatus - įgytas kvalifikacijas. Tuo tarpu programų atnaujinimą, medžiagos parengimą ir kitus parengiamuosius darbus galima būtų numatyti kaip išankstines sąlygas, kurias būtina patenkinti, kad projektas gautų ESF finansavimą. Aktyvesnės mokymo įstaigos, sugebančios kokybiškai išmokyti didesnę asmenų skaičių, gautų daugiau pajamų, kurias galėtų savo nuožiūra investuoti ar skatinti aukštos kvalifikacijos personalą. Civilizuota konkurencija tarp projektų vykdytojų – mokymo paslaugų teikėjų didintų ESF paramos našumą. Šiuo metu skirtingiems projektams skirtos paramos našumo praktiškai neįmanoma palyginti. Taip pat būtų tikslinga skatinti partnerystę ir mažinti viešųjų pirkimų už subsidijų lėšas apimtį, kad trūkstamą kompetenciją galima būtų įgyti kooperuojantis su jau turinčiais partneriais, o ne bandyti su jais konkuruoti perkant paslaugas rinkoje už ESF subsidijas.

3. VEIKSMINGUMAS

Ankstesnės ataskaitos dalies paskutiniame skyriuje parodėme, kad 2.4 priemonės projektų vadovų nuomone veiksniai, kurie apsunkina jų projektų įgyvendinimą (39, 40 pav.), neturės didesnės reikšmės jų projektų įgyvendinimo veiksmingumui ir visi planuoti pasiekimai ir rezultatai bus įvykdyti. Nekartodami ankstesniuose skyriuose pateikiamos analizės šios dalies pirmame skyriuje aptarsime, kokios problemos iškyla siekiant absoliučiai išmatuoti BPD 2.4 priemonės investicijų veiksmingumą. Antrame skyriuje trumpai apžvelgsime BPD 2.4 priemonės pasiekimus.

3.1. BPD 2.4 priemonės rodiklių išraiška skaičiais ir veiksmingumo matavimo problemos

2004-2006 m. Bendrojo programavimo dokumento Priede buvo numatyta, kad iki 2008 m. pabaigos bus pasiekti žemiau nurodyti BPD 2.4 priemonės pasiekimų ir rezultatų rodikliai, o iki 2010 m. pabaigos – žemiau nurodyti poveikio rodikliai.

BPD 2.4 priemonės pasiekimo rodikliai:

Akreditavimui pateiktų profesinio mokymo/studijų programų skaičius ²⁷	100
išmokytyų naudos gavėjų skaičius veiklos pabaigoje, iš jų:	2000
Moterys	50 %

Rezultatų rodikliai:

Akredituotų mokymosi/profesinio mokymo/studijų (pirmosios pakopos) programų skaičius ²⁸	40
Švietimo, profesinio mokymo, mokslo ir studijų institucijų, gavusių Europos Sąjungos akreditaciją, skaičius ²⁹	10

Poveikio rodikliai:

Sumažėjęs „iškritusiųjų iš mokyklos“ lygis (pasikeitimas proc. dalimis)	16,4 % (pradinis – 16,9 % 2002 m.)
---	------------------------------------

Vertinant BPD 2.4 priemonės veiklos logiką ir ryšį tarp planuojamų pasiekimų, rezultatų ir poveikio – galima įžvelgti **keletą svarbiausių problemų**:

1. BPD 2.4 priemonės poveikio rodiklis neatspindi pagrindinio priemonės tikslo ir uždavinių. Pirma, nors priemonė skirta mokymosi visą gyvenimą sistemos tobulinimui, tačiau sprendžiant iš numatyto poveikio rodiklio (sumažinti „iškritusiųjų iš mokyklos“ lygį), atrodo, tarsi priemonės veikla būtų skirta tik ankstyvam pasitraukimui iš švietimo sistemos mažinti. Tuo tarpu BPD 2.2 priemonės poveikio rodiklis (padidinti asmenų, dalyvaujančių tęstiniame ir praktiniame mokyme, dalį 25-64 metų amžiaus grupėje nuo 3,7 proc. iki 6,7 proc.) tiksliau atspindi mokymosi visą gyvenimą sistemos tobulinimo

²⁷ Remiantis Priežiūros komiteto Lietuvos 2004-2006 metų bendrojo programavimo dokumento įgyvendinimo priežiūrai atlikti posėdžio, vykusio 2006 m. gruodžio 5 d., protokolu, rodiklis naujai išdėstytas taip: „Įregistruoti pateiktų profesinio mokymo/ studijų programų skaičius“.

²⁸ Naujai išdėstytas: „Įregistruotų mokymosi/profesinio mokymo/studijų (pirmosios pakopos) programų skaičius“

²⁹ Naujai išdėstytas: „Švietimo, profesinio mokymo, mokslo ir studijų institucijos, gavusios institucinį įvertinimą“.

tikslus (BPD šis rodiklis teisingai pateikiamas kaip bendras poveikio rodiklis visam BPD 2 prioritetui³⁰).

2. Antra, nors 2.4 priemonė skirta visos mokymosi visą gyvenimą sistemos tobulinimui, neišskiriami formaliojo ir neformaliojo švietimo rodikliai. Iš dalies dėl šios priežasties rodiklio „išmokyty naudos gavėjų skaičius veiklos pabaigoje“ reikšmė neatitinka realybės. Antrame šios dalies skyriuje pateikiami duomenys, kurie rodo, jog pagal pasirašytas sutartis planuojamų išmokyti naudos gavėjų skaičius yra šimtus kartų didesnis. Dauguma išmokyty naudos gavėjų yra (bus) mokomi pagal nedidelės trukmės neformaliojo švietimo programas.

3. Trečia, BPD 2.4 priemonės rezultatai nevisiškai seka iš pasiekimų rodiklių. Išmokyty naudos gavėjų skaičiaus pasiekimo rezultatas paprastai yra dalis šių išmokyty asmenų, kurie įgijo naujas kvalifikacijas. Neformaliojo švietimo programose išmokyty naudos gavėjų skaičiaus rezultatas galėtų būti dalis išmokyty asmenų, kurie sėkmingai baigė šias programas ir gavo jų baigimo pažymėjimus. Tuo tarpu programų akreditacija nėra mokymo rezultatas; greičiau priešingai, nes tik akreditavus programas galima mokyti žmones formaliojo švietimo sistemoje.

Šios problemos lemia tai, kad siekiant absoliučiai išmatuoti BPD 2.4 priemonės įgyvendinimo veiksmingumą, reikėtų patobulinti šios priemonės rodiklių sistemą.

Siekiant geriau suprasti mokymosi visą gyvenimą skatinimo veiklos pasekmių, rezultatų ir poveikio **matavimo galimybes**, reikia aptarti mokymosi paslaugų tipus ir jų reguliavimo ypatybes.

Formaliojo švietimo paslaugų rinką reguliuoja valstybė, be to, Lietuvoje didžiąją rinkos dalį užima valstybės ir savivaldybių švietimo įstaigos. Valstybės finansuojamos švietimo įstaigos dominuoja bendrojo lavinimo, profesinio mokymo ir aukštojo mokslo sektoriuose. Tik neuniversitetinio aukštojo mokslo sektoriuje yra žymi privačių švietimo įstaigų dalis. Taigi formalaus švietimo rinkos atveju valstybė ne tik kontroliuoja ir prižiūri švietimo kokybę, bet ir tiesiogiai daro įtaką sprendimams dėl rinkai siūlomų paslaugų kiekio ir kokybės. Suteiktų paslaugų apimtys ir jų kaitos tendencijos yra žinomos – žinoma kiek asmenų priimta mokytis ir kiek valstybės pripažįstamų diplomų išduota sėkmingai baigusiesiems.

Neformaliojo švietimo paslaugų rinka yra visiškai skirtinga. Valstybė turi labai silpnas reguliavimo funkcijas, kurios neapima didelės dalies mokymo paslaugų kokybės kontrolės. Tik viešojo administravimo ir viešųjų paslaugų sektoriuose, kuriuose veikia valstybės tarnautojų ar viešųjų paslaugų darbuotojų kvalifikacijos tobulinimo sistemos, neformaliojo mokymo paslaugoms taikomi valstybės įtvirtinti kokybės užtikrinimo mechanizmai. Liberalus neformaliojo švietimo paslaugų reguliavimo modelis lemia, jog nežinomas tikslus paslaugų teikėjų skaičius, nes tik dalis jų registruojasi, ir neaiškios skirtingų paslaugų teikėjų grupių teikiamų paslaugų apimtys.

Savišvietos valstybė niekaip nereguliuoja, o pats mokymosi procesas gali vykti nesąmoningai, kai net besimokantys asmenys gali

³⁰Lietuvos 2004-2006 m. bendrasis programavimo dokumentas, patvirtintas Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. rugpjūčio 2 d. nutarimu Nr. 935 (su pakeitimais, atliktais Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. spalio 18 d. nutarimu Nr.1093), 297 p.

